

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Podkladový materiál k vědeckopopularizačnímu semináři

Vyhodnocení Lisabonské strategie: vliv na konkurenceschopnost EU a členských států

Termín konání: 6. května 2011, 8:30 – 16:30 hod.

Místo konání: Moravské zemské muzeum
Zelný trh 8, 659 37 Brno
přednáškový sál v prvním patře budovy

Pořadatel: NEWTON College, a. s.

Více informací: www.eu-vyzkum.eu

*Vědeckopopularizační seminář je klíčovou aktivitou v rámci projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace (reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128),
který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.*

Obsah

Od Lisabonské strategie ke strategii Evropa 2020: podobnosti a rozdíly, očekávání a skutečnost 3

PhDr. Jiří Malý, Ph.D.

1. Od konkurenceschopnosti podniku ke konkurenceschopnosti státu 3
2. Lisabonská strategie a strategie Evropa 2020: cíle versus realita 6
3. Hodnocení stavu evropských ekonomik podle Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020 7
4. Priority a cíle Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020 10
5. Opatření Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020 12
6. Hodnocení Lisabonské strategie podle Evropské komise: přínosy, neúspěchy, opomíjené oblasti 21
7. Možnosti a meze evropských strategií konkurenceschopnosti 23

Role výzkumu, vývoje, inovací a vzdělávání ve strategiích konkurenceschopnosti EU 26

Ing. Karel Mráček, CSc.

1. Priority a cíle strategie Evropa 2020: klíčové místo znalostí a inovací 26
2. Stěžejní iniciativa k podpoře inovací 30
3. Multikriteriální hodnocení inovační výkonnosti v EU 31
4. Koncepční, metodologické a datové problémy současného hodnocení inovační výkonnosti 41
5. Orientace na růst vzdělávání 43

Od Lisabonské strategie ke strategii Evropa 2020: podobnosti a rozdíly, očekávání a skutečnost

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. – ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.

1. Od konkurenceschopnosti podniku ke konkurenceschopnosti státu

Hodnocení konkurenceschopnosti národních ekonomik je věnována ekonomickými institucemi, vládami i mezinárodními organizacemi značná pozornost. Na základě řady kritérií jsou sestavována různá pořadí či žebříčky konkurenceschopnosti států, jednotlivé země usilují o dosažení co nejvyšší konkurenceschopnosti. Také Evropská unie přijala v roce 2000 první desetiletou strategii zvyšování konkurenceschopnosti svých členských zemí i EU jako celku nazvanou Lisabonská strategie. V roce 2010 pak přijala novou desetiletou strategii s názvem Evropa 2020.

Pojem konkurenceschopnost národní ekonomiky, respektive národního státu je však relativně nový. Začal se používat od 80. let minulého století, v mnohem větším a rostoucím rozsahu se pak používá od 90. let minulého století, kdy začala být různými mezinárodními ekonomickými organizacemi a institucemi sestavována a prováděna různá hodnocení konkurenceschopnosti států na multikriteriálním základě.

Ještě na počátku 80. let minulého století se pojem konkurenceschopnost používal téměř výlučně na podnikové úrovni. Definice konkurenceschopnosti podniku je celkem jednoznačná. Podnik je považován za konkurenceschopný tehdy, jestliže je schopen dosahovat růstu celého spektra svých výsledků, udržet svůj podíl na trhu, respektive svůj podíl na trhu dále zvyšovat. Současně musí být podnik schopen udržet svou finanční stabilitu a plnit své závazky vůči svému okolí: platit svým zaměstnancům mzdu, akcionářům vyplácet dividendy, státu řádně odvádět daně, bankám splácet úvěr, dodavatelům platit za suroviny, materiál, polotovary, stroje a zařízení. Svou konkurenceschopnost může podnik zakládat především na nižších nákladech, a tedy i nižších cenách než jeho rivalové (cenová konkurence) nebo na vyšší kvalitě než oni (konkurence kvalitou). Dalším možným zdrojem konkurenceschopnosti podniku je jeho postavení na trhu a schopnost ovlivňovat podmínky, za nichž svůj produkt nebo své produkty nabízí (tržní síla, monopolní postavení). V okamžiku, kdy o výrobky nebo služby podniku přestane být na trhu zájem nebo kdy podnik není schopen dostát svým povinnostem, ztrácí svou konkurenceschopnost a musí trh opustit. V posledních více než deseti letech se konkurenceschopnost podniku stále více spojuje s jeho inovačními aktivitami.

Od 80. let minulého století nastává postupný posun pojmu konkurenceschopnost na nadpodnikovou úroveň. Konkurenceschopnost se stává žádoucím cílem nejen podniků, ale i celých odvětví, národních ekonomik, zemí a světových regionů, integračních seskupení. Nepředpokládá se, že mezi konkurenceschopností podniku a nadpodnikového celku mohou být jakékoli zásadnější rozdíly. Poměrně častá je tautologická definice konkurenceschopnosti: konkurenceschopnost je schopnost konkurovat, obstát v konkurenci, čelit jí, přežít její tlaky.

Růst konkurenceschopnosti národních států a integračních seskupení se již více než deset let objevuje na předních místech mezi cíli sledovanými národními vládami a nadnárodními seskupeními, pokud se mu nedostává přímo místa prvního. V osmdesátých letech minulého století začaly vznikat ve Spojených státech četné analytické studie bijící na poplach kvůli nižší produktivitě výrobních faktorů a rizikům technologické mezery vůči Japonsku, a tím kvůli ztrátě konkurenceschopnosti USA ve vztahu k Japonsku, a volající po

přijetí opatření ve směru obnovy a posílení konkurenceschopnosti americké ekonomiky. Na téma mezery v oblasti konkurenceschopnosti byly ve Spojených státech publikovány v daném období mnohé monografie. K nejznámějším a nejpoblárnějším patří zejména publikace Laury D'Andrey Tyson, předsedkyně Rady ekonomických poradců prezidenta Billa Clintona, *Who's Bashing Whom*, v níž se autorka detailně zabývá technologickou mezerou a způsoby jejího odstranění, ale v níž také vytvořila svou známou definici konkurenceschopnosti: „*Konkurenceschopnost je naše schopnost produkovat zboží a služby, které jsou schopny úspěšně projít testem mezinárodní konkurence, přičemž se naši občané budou moci těšit z rostoucí a dlouhodobě udržitelné životní úrovně.*“ Výrok jejího šéfa, prezidenta Billa Clintona, že „*každá země se podobá velké korporaci soutěžící na globálním trhu*“, se stal velmi populárním, byl často citován a podnítil vytváření sofistikovaných metod hodnocení konkurenceschopnosti národních států.

Rovněž v evropských podmínkách se stal růst konkurenceschopnosti prvořadým cílem, a to jak na úrovni jednotlivých členských zemí Evropské unie, tak na úrovni EU jako celku. Definice konkurenceschopnosti používaná Evropskou unií se liší od definice používané v USA za Billa Clintonu. Klade důraz na potřeby občanů, na růst jejich životní úrovně a na růst zaměstnanosti. Podle této definice „*konkurenceschopnost je schopnost země poskytovat svým občanům vysokou a stále rostoucí životní úroveň a zaměstnanost všem, kdo chtějí pracovat*“.

Již v roce 1985 země Evropských společenství založily program EUREKA, který byl reakcí na technologickou mezeru západní Evropy vůči USA a Japonsku. Na kodaňském summitu EU v roce 1993 byla jako příčina vysoké nezaměstnanosti v zemích Evropské unie označena nedostatečná konkurenceschopnost ve vztahu k USA a k Japonsku a jako řešení problému bylo navrženo zvýšení investic do infrastruktury a špičkových technologií.

V roce 2000 Evropská unie schválila desetiletou Lisabonskou strategii zvyšování své konkurenceschopnosti, v níž si vytyčila cíl stát se do roku 2010 nejkonkurenceschopnějším regionem světa. EU měla usilovat o rychlý ekonomický růst založený na znalostech, výzkumu, vývoji a inovacích, zároveň pak o ekonomický růst ohleduplný k životnímu prostředí a o dosahování sociální soudržnosti. V roce 2005 Evropská unie zrevidovala obsah Lisabonské strategie, protože podle názoru jejích představitelů konkurenceschopnost nerostla dostatečně rychle a nebylo možné dosáhnout cílů vytyčených v původní Lisabonské strategii. Ani revize Lisabonské strategie a větší důraz na ekonomický růst mezi jejími cíli však nakonec nevedly k naplnění cílů Lisabonské strategie, i když částečně svou úlohu sehrála i globální finanční a ekonomická krize z let 2008-2009.

V červnu 2010 pak Evropská unie přijala novou desetiletou strategii s názvem Evropa 2020, jejímiž prioritami jsou inteligentní, udržitelný a začlenění podporující ekonomický růst. Horizont působení této strategie je rok 2020. Ekonomický růst by podle ní měl být opět založen na znalostech, výzkumu, vývoji a inovacích, měl by podporovat hospodářskou, sociální a územní soudržnost, neměl by být náročný na zdroje a energie a neměl by ohrožovat klima. Tato nová strategie si však již nevytkla za cíl učinit z Evropské unie nejkonkurenceschopnější ekonomiku světa, jako to požadovala předchozí Lisabonská strategie.

Posilováním konkurenceschopnosti a konvergence ekonomik zemí eurozóny a dalších států Evropské unie se zabývá také nový Pakt euro plus, schválený v březnu 2011, který byl přijat jako jeden z nástrojů řešení turbulencí a nerovnováh uvnitř evropské měnové unie. Zvyšování konkurenceschopnosti podle Paktu euro plus není cílem samo o sobě, ale je prostředkem k dosažení cílů dalších, zejména větší ekonomické konvergence členských zemí eurozóny a hladšího fungování měnové unie.

Sledování vývoje konkurenceschopnosti na úrovni národních ekonomik, zemí, světových regionů a integračních seskupení vedlo ke vzniku a rozvoji metod hodnocení

konkurenceschopnosti zejména na úrovni národních ekonomik, respektive národních států. V těchto hodnoceních se uplatňuje benchmarking, který se původně uplatňoval v podnikové sféře při porovnávání firmy s jejími konkurenty. Hodnocení konkurenceschopnosti na úrovni národních ekonomik jsou prováděna na multikriteriálním základě a postupně při jejich vývoji docházelo ke zvyšování počtu hodnocených zemí i vyhodnocovaných kritérií či faktorů konkurenceschopnosti. Hodnocení jsou jak dílčí za určité oblasti, tak souhrnná, která jsou však také konstruována na základě dílčích kritérií. Mezi nejznámější souhrnná hodnocení konkurenceschopnosti zemí patří Global Competitiveness Index konstruovaný a každoročně vydávaný World Economic Forum (WEF) a World Competitiveness Scoreboard konstruovaný a každoročně vydávaný International Institute for Management Development (IMD). Podrobnější hodnocení prováděná World Economic Forum jsou každoročně publikována v Global Competitiveness Report, podrobnější hodnocení realizovaná IMD jsou zveřejňována v IMD World Competitiveness Yearbook. Pro ilustraci rozsahu hodnocení konkurenceschopnosti může sloužit fakt, že v roce 2010 IMD hodnotil 58 zemí na základě 327 kritérií, World Economic Forum pak posuzovalo 139 zemí na základě 112 kritérií. Při prvním hodnocení konkurenceschopnosti v roce 1979 přitom World Economic Forum posuzovalo pouze 16 zemí, a to pouze evropských. Konkurenceschopnost národních ekonomik či národních států i světových regionů přitom v současné době hodnotí také další instituce, například Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, Světová banka nebo Mezinárodní měnový fond, a – jak bylo uvedeno výše – rovněž Evropská unie.

Konkurenceschopnost se stala předmětem ekonomického výzkumu i politiky, ideologií, módou i modlou současného globalizovaného světa. Přenos sledování konkurenceschopnosti z úrovně podniků na úroveň národních ekonomik, národních států, světových regionů či integračních seskupení není příliš zpochybňován. Například ředitel projektu IMD World Competitiveness Yearbook S. Garelli v roce 2001 v IMD World Competitiveness Yearbook napsal: „*Někteří vědci tvrdí, že soutěžit nemají státy, nýbrž podniky. Není pochybnosti o tom, že konkurenceschopné podniky jsou hlavním motorem konkurenceschopnosti země. Ale za posledních dvacet let vzrostla ekonomická odpovědnost vlád – ať již k lepšímu, či horšímu – do té míry, že je prostě nemožné ignorovat vliv, který mají státy na moderní ekonomiky. Státy mění prostředí, v nichž podniky působí, a ovlivňují tak jejich konkurenceschopnost. Významná část konkurenceschopnosti určitých zemí dnes plyne z agresivních incentivních politik, uskutečňovaných s cílem přilákání zahraničních investorů...*“

Národní státy nemohou multikriteriální hodnocení konkurenceschopnosti ignorovat, protože tato hodnocení vyúsťují v sestavování pořadí či žebříčků zemí – celkového, podle skupin kritérií a podle jednotlivých kritérií. Tato pořadí či žebříčky zemí podle jejich konkurenceschopnosti pak vybízejí národní státy k soutěži o nejlepší umístění v takových žebříčcích a k dosahování co nejvyšší konkurenceschopnosti. Umístění země v dílčích i souhrnných žebříčcích je významné – je vizitkou její pověsti, kredibility, vstřícnosti k podnikatelskému sektoru či k zahraničním investorům. To vede k soutěži mezi národními státy o co nejvyšší konkurenceschopnost, a to i v rámci integračních seskupení, jako je Evropská unie. V současné době se vedou odborné diskuse o tom, jestli podobné soutěžení států o co nejvyšší konkurenceschopnost v rámci Evropské unie vede spíše k pozitivním výsledkům v podobě celkového zvyšování konkurenceschopnosti EU, nebo spíše ke zvětšování rozdílů mezi státy uvnitř EU, a tedy k oslabování vazeb mezi členy integračního seskupení. Rovněž se vedou diskuse o různých cestách ke zvyšování konkurenceschopnosti členských zemí EU a o jejich důsledcích pro postavení zemí EU v evropské a světové ekonomice a pro posilování konvergenčních, nebo naopak divergenčních tendencí mezi nimi.

2. Lisabonská strategie a strategie Evropa 2020: cíle versus realita

Jak již bylo uvedeno výše, v roce 2000 Evropská unie přijala Lisabonskou strategii, která si vytkla za cíl učinit z Evropské unie do roku 2010 nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomiku světa založenou na znalostech, schopnou dosahovat udržitelného ekonomického růstu, vytvářet početnější a lepší pracovní místa a zajišťovat větší sociální soudržnost. Tento základní cíl Lisabonské strategie se nepodařilo v celé jeho šíři naplnit, realizace Lisabonské strategie přinesla pouze dílčí úspěchy.

Nedostatečný pokrok v dosahování cílů Lisabonské strategie byl patrný již v průběhu prvních pěti let její implementace, proto byla v roce 2005 přijata revidovaná podoba Lisabonské strategie, která se měla ještě více než její původní verze zaměřit na posilování ekonomického růstu a vytváření nových pracovních míst v zemích Evropské unie. Ani tato revize a z ní vyplývající opatření však nepřinesly očekávané výsledky.

V červnu 2010 pak Evropská unie přijala novou strategii zvyšování své konkurenceschopnosti s názvem Evropa 2020. Její podoba je již ovlivněna proběhnuvší globální finanční a ekonomickou krizí. Obsahuje komplex návrhů opatření hospodářské politiky a institucionálních změn, které by měly členským zemím EU pomoci překonat důsledky finanční a ekonomické krize, vrátit je na dráhu udržitelného ekonomického růstu, obnovit finanční stabilitu a makroekonomickou rovnováhu, zajistit vysokou míru zaměstnanosti a sociální soudržnost a celkově obnovit vysokou míru konkurenceschopnosti členských zemí EU v mezinárodním srovnání. Pokouší se definovat cesty k posílení ekonomiky EU a zachování modelu evropské sociálně tržní ekonomiky i v pokrizovém období.

První dva odstavce strategie Evropa 2020 zní následovně:

„Evropa prochází dobou plnou změn. Krize zcela znehodnotila léta hospodářského a sociálního pokroku a odhalila strukturální nedostatky v evropském hospodářství. Mezitím se svět rychle pohybuje a dlouhodobé problémy, jako je globalizace, tlak na zdroje a stárnoucí populace, se prohlubují. Evropská unie se nyní musí postarat o svou budoucnost.

Evropa může uspět pouze tehdy, bude-li jednat kolektivně – jako Unie. Potřebujeme strategii, která by přispěla k tomu, abychom z krize vyšli posílení, a která by z EU učinila inteligentní a udržitelnou ekonomiku podporující začlenění a vykazující vysokou úroveň zaměstnanosti, produktivity a sociální soudržnosti. Evropa 2020 stanoví vizi evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století.“

Je však otázkou, jestli tyto základní cíle strategie Evropa 2020 budou nakonec naplněny, jestli podobně jako v případě přecházející Lisabonské strategie nebude také implementací strategie Evropa 2020 provázet disproporce mezi vyhlášenými cíli a reálnými výsledky. Proto v dalším textu porovnáme cíle Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020, nástroje a opatření v obou strategiích obsažené i jejich předpokládané a nepředpokládané účinky – v případě Lisabonské strategie skutečné, v případě strategie Evropa 2020 zamýšlené. Budeme hledat odpovědi na otázky, jestli Lisabonská strategie a strategie Evropa 2020 správně identifikují ta nejproblematičtější místa v ekonomikách členských zemí Evropské unie, která ohrožují jejich konkurenceschopnost, ekonomický růst, zaměstnanost a sociální soudržnost, nebo jestli lze najít i jiné významné faktory, které pro ekonomiky členů EU mohou představovat nezanedbatelnou hrozbu, jestli nástroje a opatření strategie Evropa 2020 jsou adekvátní cíli, k němuž mají vést, nebo jestli jejich realizace může přinést i vedlejší negativní efekty.

3. Hodnocení stavu evropských ekonomik podle Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020

Lisabonská strategie i strategie Evropa 2020 vycházejí z identifikace slabých a silných stránek ekonomik členských zemí Evropské unie.

3.1 Původní Lisabonská strategie: dobrý ekonomický výhled s několika riziky

Původní Lisabonská strategie v roce 2000 jako nejvýznamnější negativa stavu a vývoje evropských ekonomik uváděla 15 milionů nezaměstnaných v Evropské unii, nízkou míru zaměstnanosti, nedostatečné zapojení žen a starších osob do trhů práce, přetrvávající dlouhodobou strukturální nezaměstnanost a regionálně vysokou nezaměstnanost v některých oblastech Unie, nedostatečnou rozvinutost sektoru služeb, zejména v oblasti telekomunikací a internetu, nedostatečné znalosti a schopnosti části obyvatelstva v oblasti informačních a komunikačních technologií. Slabé stránky ekonomik členů EU tedy Lisabonská strategie viděla především ve třech směrech – na trhu práce, v nedostatečné rozvinutosti sektoru služeb a v oblasti informačních a komunikačních technologií. Rizika ekonomického vývoje Evropské unie byla podle Lisabonské strategie umocněna postupující globalizací a tehdy připravovaným východním rozšířením EU. Tato rizika měla být potlačena právě odstraněním slabých stránek ekonomik členských zemí Unie.

Na druhé straně Lisabonská strategie vyjmenovávala celou řadu silných stránek ekonomik členů EU – podle ní se v roce 2000 Unie těšila nejlepšímu makroekonomickému výhledu za poslední generaci, což bylo výsledkem na stabilitu orientované měnové politiky podporované správně prováděnou fiskální politikou a mzdovou zdrženlivostí. Inflace a úrokové sazby byly nízké, rozpočtové deficity byly významně sníženy, platební bilance EU byla zdravá. Úspěšně odstartoval projekt jednotné měny euro, měnová unie měla přinášet očekávané příznivé efekty. Vnitřní trh EU byl téměř dokončen a hmatatelný prospěch z něho měli jak spotřebitelé, tak podniky. V roce 2000 teprve připravované východní rozšíření Evropské unie mělo podle Lisabonské strategie přinést nové příležitosti pro ekonomický růst a zaměstnanost. Unie disponovala dobře vzdělanou pracovní silou a propracovaným systémem sociální ochrany. Ekonomický růst a tvorba pracovních míst tak mohly pokračovat.

Je vidět, že Lisabonská strategie z roku 2000 stavěla proti sobě na jedné straně sadu slabých stránek a rizik a na druhé straně ještě větší sadu silných stránek a příležitostí, které byly charakteristické pro ekonomiky členských zemí EU. Protože základ evropských ekonomik se jevil jako víceméně zdravý, mělo k dalšímu úspěšnému ekonomickému vývoji podle Lisabonské strategie stačit odstranit výše zmiňované slabé stránky.

3.2 Revidovaná Lisabonská strategie: větší důraz na slabé stránky evropských ekonomik

Revidovaná Lisabonská strategie z roku 2005, která reagovala na nedostatečný pokrok při plnění původní Lisabonské strategie, mezi největší slabiny evropských ekonomik opět řadila situaci na trzích práce a oblast informačních a komunikačních technologií, avšak dále k nim přiřadila zpomalení růstu produktivity v EU, nedostatečné investice do výzkumu, vývoje a inovací a zhoršující se ukazatele ekonomického růstu v EU v porovnání s jejími

hospodářskými partnery. Rovněž více položila důraz na vnější rizika vyplývající z nejistot v globální ekonomice.

Mezi silné stránky ekonomik členů EU podle Lisabonské strategie z roku 2005 patřila dosažená vysoká úroveň ekonomické vyspělosti, jednotná měna, která podporuje ekonomickou stabilitu a prohlubuje ekonomickou integraci, jedinečný participační sociální model, vysoká úroveň základního školství, rozvinutá vědecká základna, existence dynamických, inovativních a velmi konkurenceschopných společností na evropském trhu a schopnost jít po cestě k udržitelnému rozvoji. Jako přínos pro ekonomiky členů EU viděla rovněž možnost jednat společně v integrovaném celku a možnost širší a hlubší ekonomické integrace v rámci rozšířené Unie. Je zřejmé, že výčet silných stránek ekonomik EU se v revidované Lisabonské strategii zúžil, seznam slabých stránek se naopak rozšířil.

3.3 Strategie Evropa 2020: nejistý ekonomický výhled, převážně negativní hodnocení

V porovnání s původní i revidovanou Lisabonskou strategií je v nové strategii Evropa 2020 výčet slabých stránek evropských ekonomik ještě mnohem rozsáhlejší, výčet stránek silných je naopak skromnější. Strategie Evropa 2020 tvrdí, že proběhnuvší globální krize zcela znehodnotila léta hospodářského a sociálního pokroku a odhalila nedostatky v evropském hospodářství. Byly zmařeny výsledky stabilního ekonomického růstu a zvyšování počtu pracovních míst v posledním desetiletí – v roce 2009 se snížil reálný HDP o 4 %, průmyslová výroba poklesla na úroveň dosahovanou v 90. letech minulého století a počet nezaměstnaných v EU dosáhl 23 milionů.

Krize podle strategie Evropa 2020 také významně zkomplikovala cesty k dosažení ekonomického růstu v budoucnosti, zejména kvůli silnému zásahu, který utrpěl finanční systém. Dva roky krize rovněž zmařily dvacet let fiskální konsolidace, když v roce 2009 v průměru EU dosahoval schodek veřejných rozpočtů 7 % HDP a veřejný dluh byl vyšší než 70 % HDP. Strategie Evropa 2020 uvádí, že růstový potenciál EU během krize poklesl na polovinu, a neanalytickou řečí poměrně emocionálně dodává, že mnoho investičních plánů, talentů a nápadů může přijít nazmar kvůli nejistotě, stagnující poptávce a nedostatku finančních prostředků.

Podle strategie Evropa 2020 byla již před příchodem krize průměrná úroveň ekonomického růstu v EU strukturálně nižší než u hlavních hospodářských partnerů, nebyly dostatečné investice do výzkumu, vývoje a inovací, byla patrná neochota částí společnosti přijímat inovace, nebyly dostatečně využívány informační a komunikační technologie a celkově v EU existovalo méně dynamické podnikatelské prostředí než u hlavních ekonomických partnerů. Navzdory nárůstu zaměstnanosti v posledním desetiletí je její míra stále nedostatečná, zejména u žen a starších osob. Pracovní doba je v EU o 10 % kratší než ve Spojených státech a Japonsku. Prohlubuje se rovněž problém stárnutí populace, což dále zatíží sociální systémy v EU. Krize pak problémy Unie dále prohloubila a zúžila její manévrovací prostor.

Strategie Evropa 2020 upozorňuje rovněž na tlak vnějšího prostředí, který může zhoršovat ekonomické problémy EU. V první řadě se jedná o sílící konkurenci velkých rozvíjejících se ekonomik, jako jsou Čína a Indie, jejichž ekonomická a politická moc roste. Dále jde o slabost světového finančního systému v důsledku krize. Nakonec jsou zmiňovány problémy související s rostoucí světovou populací a klimatickými změnami, které vytvářejí tlak na zdroje, ať už jde o paliva a další nerostné suroviny, vodu či zemědělské produkty.

Výčet silných stránek evropských ekonomik je v podání strategie Evropa 2020 skromnější, obecnější a více zaměřený do minulosti než u obou verzí Lisabonské strategie.

Mezi výhody řadí strategie Evropa 2020 propojenost ekonomik členů Evropské unie, což z ní vytváří největší obchodní blok na světě, a možnost společného postupu Unie jako celku v globálním prostředí, který má potenciál efektivněji řešit problémy než samostatné jednání členských států. Evropská unie tak představuje v globálním měřítku přidanou hodnotu, avšak pouze za předpokladu, že je společný postup využíván. Výhodou je podle strategie Evropa 2020 rovněž vysoká otevřenost evropských ekonomik, která je sice na jedné straně vystavuje ostré mezinárodní konkurenci, na straně druhé však vytváří příležitosti pro evropské podniky na rostoucích trzích velkých rozvíjejících se ekonomik, jako jsou Čína a Indie.

Silnou stránkou ekonomik členů EU jsou podle strategie Evropa 2020 také v minulosti dosažené výsledky v průmyslu, zemědělství i odvětví služeb, jednotný trh a společná měna, snaha o dosahování hospodářské, sociální a územní soudržnosti. Výhled evropských ekonomik však ve výčtu silných stránek chybí.

3.4 Porovnání

Z porovnání výše uvedených strategií vyplývá, že nová strategie Evropa 2020 zmiňuje podobně jako Lisabonská strategie z roku 2000 a 2005 mezi slabými stránkami evropských ekonomik trh práce, zejména vysokou nezaměstnanost (absolutní počet nezaměstnaných vzrostl) a nedostatečnou míru zaměstnanosti, především žen a starších osob, dále nedostatečné investice do výzkumu, vývoje a inovací, nedostatečné využívání informačních a komunikačních technologií a vnější tlak globalizace na evropské ekonomiky. V některých oblastech strategie Evropa 2020 zmiňuje pokrok dosažený v uplynulém desetiletí, avšak považuje ho za nedostatečný, nebo za znehodnocený účinky globální krize.

Vývoj a výhled některých ekonomických indikátorů, které Lisabonská strategie v roce 2000 mohla považovat za silné stránky evropských ekonomik, se v důsledku krize prudce změnil a strategie Evropa 2020 je již zahrnula mezi stránky slabé. Zatímco Lisabonská strategie v roce 2000 hovořila o nejlepším makroekonomickém výhledu EU za poslední generaci, strategie Evropa 2020 mluví o komplikovaných cestách k budoucímu ekonomickému růstu. Zatímco Lisabonská strategie v roce 2000 hovořila o dobré fiskální politice a výrazně snížených rozpočtových deficitech, strategie Evropa 2020 mluví o zmařených dvaceti letech fiskální konsolidace a rychlém nárůstu rozpočtového deficitu a veřejného dluhu v EU. Zatímco Lisabonská strategie v roce 2000 hovořila o propracovaném systému sociální ochrany, nová strategie Evropa 2020 mluví o zatížených sociálních systémech v EU.

V porovnání s Lisabonskou strategií zdůrazňuje nová strategie Evropa 2020 rizika plynoucí ze slabosti světového finančního systému, globalizace, nástupu nových tržních ekonomik a tlaku na přírodní zdroje.

Ze silných stránek evropských ekonomik zůstaly ve strategii Evropa 2020 pouze v minulosti dosažené výsledky, propojenost ekonomik členů EU, jednotný trh a společná měna, možnost společného postupu v globálním prostředí a také otevřenost evropských ekonomik, která jim v globalizované ekonomice s rostoucími novými trhy nabízí příležitosti, i když pro ně zároveň představuje i riziko.

4. Priority a cíle Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020

Dále se podíváme, jak se rozdíly v hodnocení ekonomik členských zemí EU, obsažené v obou verzích Lisabonské strategie a ve strategii Evropa 2020, promítly do formulace priorit a cílů těchto strategií.

4.1 Původní Lisabonská strategie: ambice stát se nejkonzurenceschopnější ekonomikou světa

Jak už bylo uvedeno výše, základním cílem Lisabonské strategie z roku 2000 bylo učinit z Evropské unie do roku 2010 nejkonzurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomiku světa založenou na znalostech, schopnou dosahovat udržitelného ekonomického růstu, vytvářet početnější a lepší pracovní místa a zajišťovat větší sociální soudržnost. K dosažení tohoto základního cíle se měla EU zaměřit na tři následující priority:

- připravovat se na přechod k ekonomice a společnosti založené na znalostech prostřednictvím lepších politik na podporu informační společnosti a výzkumu a vývoje, vystupňováním strukturálních reforem podporujících konkurenceschopnost a inovace a dotvořením vnitřního trhu;
- modernizovat evropský sociální model, investovat do lidských zdrojů a bojovat proti vyloučením, zvýšit v EU míru zaměstnanosti z počátečních 62 % k 70 % v roce 2010 a míru zaměstnanosti žen z počátečních 53 % na více než 60 % v roce 2010;
- udržovat zdravý ekonomický výhled a možnost dosahování budoucího ekonomického růstu prostřednictvím vhodného mixu hospodářských politik.

4.2 Revidovaná Lisabonská strategie: méně vzletné cíle v podobě zvýšení ekonomického růstu a zaměstnanosti

Revidovaná Lisabonská strategie z roku 2005, která reagovala na nedostatky v plnění původní Lisabonské strategie, již svůj základní, strategický cíl formulovala méně ambiciózně. Základním cílem bylo dosáhnout vyššího a trvalého ekonomického růstu a vytvářet početnější a lepší pracovní místa. V rámci tohoto základního cíle pak revidovaná Lisabonská strategie akcentovala dosažení a udržení vyššího ekonomického růstu, protože:

- dynamické hospodářství slouží jako základna k dosažení širších cílů v sociální oblasti a v oblasti životního prostředí;
- ekonomický růst je nezbytný pro dosažení prosperity, plné zaměstnanosti a sociální spravedlnosti;
- ekonomický růst je klíčový pro postavení EU ve světě a schopnost Unie mobilizovat zdroje, které jí umožní čelit množství různých globálních problémů.

K dosažení základního cíle podle revidované Lisabonské strategie mělo být pro Evropskou unii a její členské státy prioritou:

- zvýšit přitažlivost EU pro investory a pracovníky;
- podporovat znalosti, výzkum, vývoj a inovace, aby byly motorem evropského ekonomického růstu, zvýšit výdaje na výzkum a vývoj v EU na 3 % HDP do roku 2010;
- vytvářet prostředí, které podnikům umožní generovat početnější a lepší pracovní místa.

Revidovaná Lisabonská strategie z roku 2005 tedy již nepožadovala, aby se z EU do roku 2010 stala nejkonzurenceschopnější ekonomika světa, jak uváděla původní verze

Lisabonské strategie, avšak i nadále jejím cílem bylo dosažení a udržení dynamického ekonomického růstu, podpora výzkumu, vývoje a inovací a zlepšení situace na trhu práce.

4.3 Strategie Evropa 2020: opět nárůst ambicí, více kvantifikovaných cílů

Nová strategie Evropa 2020 však jde dál a opět nabízí ambicióznější program. Jako základní cíl si vytkla stanovit vizi evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století. Jádrem pro realizaci této vize jsou, jak se ve strategii Evropa 2020 výslovně uvádí, tři vzájemně se posilující priority:

- inteligentní růst, tj. rozvoj ekonomiky založené na znalostech a inovacích;
- udržitelný růst, tj. podpora konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiky méně náročné na zdroje;
- růst podporující začlenění, tj. podpora ekonomiky s vysokou zaměstnaností a hospodářskou, sociální a územní soudržností.

Aby bylo možné vyhodnocovat naplňování základního cíle a priorit strategie Evropa 2020, je v ní dále vymezeno pět dílčích hlavních cílů, které jsou, jak strategie uvádí, ve vzájemném vztahu a kterých by Evropská unie měla dosáhnout do roku 2020. Protože hlavní cíle mají sloužit jako měřítko úspěšnosti realizace strategie Evropa 2020, jsou přesně definovány a kvantifikovány. Do roku 2020 by podle těchto hlavních cílů Evropská unie měla:

- zvýšit míru zaměstnanosti osob ve věku 20-64 let na alespoň 75 % (ze současných 69 %);
- zvýšit investice do výzkumu a vývoje na 3 % HDP Evropské unie;
- v oblasti energetiky a ochrany klimatu dosáhnout cíle 20-20-20, tj. snížit emise skleníkových plynů o 20 % oproti úrovni z roku 1990 nebo o 30 %, pokud pro to budou příznivé podmínky, zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie na konečné spotřebě energie na 20 % a zvýšit energetickou účinnost o 20 %;
- v oblasti vzdělávání snížit podíl dětí, které předčasně ukončí školní docházku, pod 10 % (ze současných 15 %) a zvýšit podíl osob ve věku 30-34 let s dosaženým terciárním vzděláním na alespoň 40 % (ze současných 31 %);
- snížit počet obyvatel EU, kteří žijí pod vnitrostátní hranicí chudoby, o 20 milionů, tj. o 25 %.

4.4 Porovnání

Z porovnání priorit a cílů výše uvedených strategií plyne, že největší ambice si kladla původní Lisabonská strategie z roku 2000, která chtěla z EU učinit nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomiku světa. Revidovaná Lisabonská strategie z roku 2005 se již vyhnula stanovení náročných cílů v mezinárodním srovnání, chtěla pouze do roku 2010 zlepšit parametry evropských ekonomik v porovnání s jejich vývojem v letech 2000-2005 – posílit dynamiku ekonomického růstu, zvýšit výdaje na výzkum, vývoj a inovace, zlepšit situaci na trhu práce.

Strategie Evropa 2020 je v porovnání s revidovanou Lisabonskou strategií z roku 2005 opět ambicióznější. Jejím charakteristickým znakem je kvantifikace jejích cílů – z revidované Lisabonské strategie přejímá cíl zvýšení investic do výzkumu a vývoje na 3 % HDP Evropské unie, i když o deset let posouvá časový horizont jeho dosažení (z roku 2010 na rok 2020), k němu pak přidává další čtyři kvantifikované cíle v oblasti zaměstnanosti, vzdělání, boje proti chudobě a energetiky a ochrany klimatu.

Ve strategii Evropa 2020 již není jako prvořadý cíl zmiňován rychlý nebo dynamický ekonomický růst (jako tomu bylo v obou verzích Lisabonské strategie), ale růst obohacený o různé přívlastky – růst inteligentní, udržitelný, podporující začlenění. Strategie Evropa 2020 sice porovnává různé scénáře budoucího ekonomického růstu EU a jeho tempo považuje za důležité, avšak v rámci svých priorit vnímá ekonomický růst především jako prostředek k dosažení dalších vytyčených cílů (v oblasti zaměstnanosti, sociálního začleňování a udržitelného rozvoje) a zdůrazňuje kvalitu růstu (růst založený na znalostech a inovacích).

Přes výše uvedené rozdíly se však strategie Evropa 2020 svým zaměřením na podporu rozvoje ekonomiky založené na znalostech, na podporu výzkumu, vývoje a inovací, na zlepšení situace na trhu práce, na boj proti sociálním vyloučením a na dosahování udržitelného rozvoje do značné míry podobá jedné či oběma verzím Lisabonské strategie.

5. Opatření Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020

Dále budeme zjišťovat, jak se shody a rozdíly v prioritách a cílech původní a revidované Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020 projevily ve výběru opatření k jejich realizaci. V původní i revidované podobě Lisabonské strategie i ve strategii Evropa 2020 je definováno několik skupin opatření (hlavní oblasti činnosti, stěžejní iniciativy) a v jejich rámci jsou pak konkrétní opatření uvedena.

5.1 Původní Lisabonská strategie: opatření v deseti hlavních oblastech na deset let

V původní podobě Lisabonské strategie z roku 2000 bylo vymezeno 10 níže uvedených hlavních oblastí činnosti, každá z nich zahrnovala několik opatření.

Informační společnost pro všechny

- v roce 2000 schválit připravené legislativní návrhy v oblasti elektronického obchodování, autorských a souvisejících práv, elektronických peněz, prodeje finančních služeb na dálku a návrhy posilující vymahatelnost práva v těchto oblastech
- podporovat důvěru spotřebitelů v elektronické obchodování
- do roku 2001 dokončit propojení a liberalizaci telekomunikačních trhů a přijmout příslušnou regulatorní legislativu
- zavést větší konkurenci v sítích místního připojení s cílem podstatně snížit náklady na používání internetu
- zajistit přístup všech škol k internetu a multimediálním zdrojům do roku 2001 a zajistit výškolení potřebných učitelů do roku 2002
- zajistit všeobecný elektronický přístup k základním veřejným službám do roku 2003
- zajistit levné vysokorychlostní vzájemně propojené sítě pro přístup k internetu

Vytvoření Evropského výzkumného prostoru

- propojovat národní a společné výzkumné programy na základě dobrovolnosti, do roku 2001 zmapovat přednosti jednotlivých členských států ve výzkumu a vývoji a tím podporovat šíření vynikajících výsledků
- zlepšovat prostředí pro soukromé investice do výzkumu a pro partnerství v oblasti výzkumu a vývoje s využitím daňové politiky, rizikového kapitálu a podpory Evropské investiční banky

- do června 2000 vytvořit indikátory k vyhodnocování výkonnosti v různých oblastech výzkumu, zejména s ohledem na rozvoj lidských zdrojů, do června 2001 zavést Evropský inovační zpravodaj
- do roku 2001 vytvořit vysokorychlostní transevropskou síť pro vědeckou elektronickou komunikaci, která propojí výzkumné ústavy, univerzity, vědecké knihovny, vědecká centra a postupně také školy
- do roku 2002 odstranit překážky mobility výzkumných pracovníků v Evropě, přitáhnout a udržet výzkumné talenty v EU
- zajistit přijetí patentu Společenství do roku 2001

Vytvoření příznivého prostředí pro vznik a rozvoj inovativních podniků, zejména malých a středních podniků

- do června 2000 vyhodnotit dobu a náklady nutné k založení firmy v členských státech, objem investovaného rizikového kapitálu, počet absolventů obchodních a přírodovědných vysokých škol, první výsledky zveřejnit do prosince 2000
- vypracovat program na podporu podniků a podnikání na období 2001-2005
- vypracovat Evropskou chartu pro malé podniky, aby se členské státy mohly zaměřit na podporu malých podniků a reagovat na jejich zvláštní potřeby, a podpořily je tak jako hlavní motor vytváření pracovních míst
- přesměrovat prostředky Evropské investiční banky na podporu nových i existujících firem využívajících vysoké technologie, mikropodniků a rizikového kapitálu

Ekonomické reformy k dokončení plně funkčního vnitřního trhu

- v roce 2000 vypracovat strategii odstranění překážek volného pohybu služeb
- urychlit liberalizaci trhu plynu, elektrické energie, poštovních služeb a dopravy, dosáhnout plně funkčního vnitřního trhu v těchto oblastech
- do roku 2002 dokončit aktualizaci pravidel pro veřejné zakázky, zvláště aby byly dosažitelné pro malé a střední podniky, do roku 2003 zajistit možnost on-line zadávání veřejných zakázek
- do roku 2001 vypracovat strategii pro zjednodušení regulatorního prostředí na národní i komunitární úrovni a pro zvýšení výkonnosti veřejné správy
- posilovat konkurenci a redukovat poskytované státní podpory, posunout se od podpory jednotlivých podniků nebo odvětví k podpoře průřezových témat jako zaměstnanost, regionální rozvoj, životní prostředí, odborná příprava nebo výzkum

Efektivní a integrované finanční trhy

- do roku 2005 implementovat Akční plán pro finanční služby s následujícími prioritami: co nejširší přístup k investičnímu kapitálu v EU, a to i pro malé a střední podniky, „jednotný pas“ pro emitenty cenných papírů, odstranění překážek investování v penzijních fondech, podpora další integrace a lepšího fungování trhů s vládními dluhopisy, intenzivnější spolupráce regulátorů finančních trhů v EU
- zajistit plnou implementaci Akčního plánu pro rizikový kapitál do roku 2003
- urychlit přípravu návrhů týkajících se nabídek na převzetí, restrukturalizace a likvidace úvěrových institucí a pojišťoven ke zlepšení fungování a stability evropského finančního trhu
- dokončit projednávaný balíček daňových předpisů

Koordinace makroekonomických politik: fiskální konsolidace, kvalita a udržitelnost veřejných financí

- zmírnit zdanění práce, zvláště málo placené a málo kvalifikované, zlepšit podpůrný vliv daňového a dávkového systému na zaměstnanost a odbornou přípravu
- přeměřovat veřejné výdaje ke zvýšení relativního významu akumulace kapitálu (fyzického i lidského) a k podpoře výzkumu a vývoje, inovací a informačních technologií
- zajistit dlouhodobou udržitelnost veřejných financí, prověřovat různé scénáře jejich vývoje včetně dopadů stárnutí populace

Vzdělání a odborná příprava pro život a práci ve znalostní společnosti

- podstatný nárůst investic do lidských zdrojů v přepočtu na obyvatele
- počet osob ve věku 18-24 let s nižším sekundárním vzděláním a bez zapojení do dalšího vzdělávání a odborné přípravy snížit na polovinu do roku 2010
- všechny školy a centra odborné přípravy napojit na internet a rozvinout je do podoby víceúčelových lokálních vzdělávacích center přístupných pro všechny, mezi školami, centry odborné přípravy, firmami a výzkumnými institucemi vytvářet partnerství ve výuce
- definovat rámec nových základních dovedností poskytovaných v procesu celoživotního vzdělávání (informační technologie, cizí jazyky, technologická kultura, podnikatelské a sociální dovednosti), pro zvyšování digitální gramotnosti zavést evropský diplom základních dovedností v informačních technologiích
- definovat opatření k posílení mobility studentů, učitelů a výzkumných pracovníků využitím existujících programů Společenství (Socrates, Leonardo, Youth) a odstraněním překážek v uznávání kvalifikací a v mobilitě učitelů

Početnější a lepší pracovní místa pro Evropu: rozvoj aktivní politiky zaměstnanosti

- zlepšovat zaměstnatelnost a zmenšovat mezery v dovednostech využitím služeb zaměstnanosti včetně celoevropské databáze pracovních míst a možností vzdělávání a podporou speciálních programů umožňujících nezaměstnaným doplnit své dovednosti
- klást větší důraz na celoživotní vzdělávání jako na základní složku evropského sociálního modelu, za tím účelem podporovat dohody mezi sociálními partnery o inovacích a celoživotním vzdělávání, využívat pružné systémy pracovní doby a zavést evropskou cenu pro zvláště progresivní firmy
- zvýšení zaměstnanosti ve službách, včetně osobních služeb, hledání řešení pro nejvíce znevýhodněné skupiny osob na trhu práce
- všestranná podpora rovných příležitostí, usnadnění sladování pracovního a rodinného života, zejména zlepšením péče o děti

Modernizace sociální ochrany

- posílit spolupráci mezi členskými státy výměnou zkušeností a případů nejlepší praxe
- připravit studii o budoucím dlouhodobém vývoji sociální ochrany, zvláště s přihlédnutím k udržitelnosti penzijních systémů do roku 2020 i v dalším období

Podpora sociálního začleňování

- zlepšit porozumění problému sociálního vyloučení výměnou informací a případů nejlepší praxe, k tomu vytvořit společné indikátory
- podpora začleňování v politikách členských států v oblasti zaměstnanosti, vzdělávání a odborné přípravy, zdraví a bydlení, které mohou být doplněny akcemi na úrovni Společenství financovanými ze strukturálních fondů

- rozvoj opatření zaměřených na zvláštní cílové skupiny (menšiny, děti, starší a invalidní osoby)

5.2 Revidovaná Lisabonská strategie: méně opatření ve třech hlavních oblastech na pět let

Revidovaná verze Lisabonské strategie z roku 2005 vymezovala pouze tři níže uvedené hlavní oblasti činnosti, z nichž každá obsahovala sadu příslušných opatření.

Přitažlivější Evropa pro investory a pracovníky

- rozšíření a prohloubení vnitřního trhu
- dobudování vnitřního trhu reformami v oblasti finančních služeb i služeb obecně, vytvořením společného konsolidovaného základu daně z příjmu právnických osob, přijetím systému REACH a evropského patentu
- zajištění otevřeného a konkurenčního prostředí na trzích v Evropě i mimo ni
- skutečné otevření trhů telekomunikací, energetiky a dopravy v EU
- vyhodnocení překážek hospodářské soutěže v odvětvích energetiky, telekomunikací a finančních služeb
- zlepšení evropských a vnitrostátních právních předpisů
- zlepšení provádění stávajících právních předpisů EU
- rozšíření a zlepšení evropské infrastruktury

Znalosti a inovace: cesta k růstu

- zvýšení a zlepšení investic veřejného i soukromého sektoru do výzkumu a vývoje
- usnadnění a podpora inovací, zavádění informačních a komunikačních technologií a udržitelného využívání zdrojů
- podpora výzkumu a inovací v případě malých a středních podniků z EU
- podpora informační společnosti, biotechnologií a ekologických inovací v oblastech jako udržitelné využívání zdrojů, změna klimatu a energetická účinnost
- přijetí nového rámcového programu pro výzkum a nového programu na podporu konkurenceschopnosti a inovací
- podpora inovačních středisek
- založení Evropského technologického institutu
- podpora vysoce kvalitního vzdělávacího systému, dobudování Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání
- přispět k vytvoření silné evropské průmyslové základny

Vytváření většího počtu a lepších pracovních míst

- podpora vstupu většího množství osob na trh práce a modernizace systémů sociální ochrany
- zvýšit úroveň zaměstnanosti prostřednictvím aktivní politiky zaměstnanosti, rozvíjením politiky aktivního stárnutí, aby pracovníci neodcházeli příliš brzy do důchodu, a modernizací systémů sociální ochrany, aby nadále podporovaly obyvatele při vyrovnávání se se změnami
- podpora vstupu mladých lidí na trh práce
- stanovení priorit pro řešení demografického problému Evropy
- zvýšení přizpůsobivosti pracovníků a podniků a pružnosti trhů práce

- zvýšení mobility pracovní síly
- urychlit odstraňování všech omezení mobility pracovníků z nových členských zemí EU
- promyšlený přístup k legálnímu přistěhovalectví
- vyšší investice do lidského kapitálu prostřednictvím lepšího vzdělávání a kvalifikace
- více investic a lepší investice do vzdělávání a odborné přípravy
- zaměřit se na zvyšování kvalifikace a celoživotní vzdělávání, přijetí programu celoživotního vzdělávání a rámce pro odborné kvalifikace
- zjednodušení vzájemného uznávání kvalifikací

5.3 Strategie Evropa 2020: opatření v sedmi stěžejních iniciativách ke splnění dlouhodobých cílů

Opatření strategie Evropa 2020 můžeme rozdělit na dvě základní části. První část zahrnuje taková opatření, která by měla vést ke splnění priorit a dlouhodobých cílů této strategie týkajících se inteligentního, udržitelného a začlenění podporujícího ekonomického růstu. Za tím účelem strategie Evropa 2020 definuje sedm níže uvedených stěžejních iniciativ, ke každé z nich je pak přiřazena série relevantních opatření.

Unie inovací

- dokončit Evropský výzkumný prostor, výzkum zaměřit na oblasti jako zabezpečení dodávek energie, doprava, změna klimatu a účinné využívání zdrojů, zdraví a stárnutí obyvatelstva, výrobní postupy a hospodaření s půdou šetrné k životnímu prostředí
- zlepšit rámcové podmínky pro inovace v podnicích, tj. vytvořit jednotný patent EU a zvláštní soud pro patenty, modernizovat rámec v oblasti ochrany autorských práv a ochranných známek, zlepšit přístup malých a středních podniků k ochraně duševního vlastnictví, zlepšit dostupnost kapitálu, plně využívat politiky orientované na poptávku
- zahájit program evropských inovačních partnerství mezi úrovní EU a členských států
- posílit a rozvíjet nástroje EU na podporu inovací, např. strukturální fondy, fondy pro rozvoj venkova, rámcový program výzkumu a vývoje
- podporovat partnerství založená na znalostech a posílit vazby mezi univerzitami, podniky, výzkumem a inovacemi, mimo jiné prostřednictvím Evropského technologického institutu, napomáhat začínajícím inovačním společnostem
- zajistit rozšíření technologií po celém území EU
- zajistit dostatečný počet absolventů přírodovědných, matematických a technických oborů a zaměřit vzdělávací programy na kreativitu, inovace a podnikání
- klást důraz na investice do znalostí, mimo jiné používáním daňových pobídek a dalších nástrojů na podporu větších soukromých investic do výzkumu a vývoje

Mládež v pohybu

- integrovat a zdokonalit programy EU pro mobilitu, univerzity a vědce (Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus a Marie Curie) a propojit je s vnitrostátními programy a zdroji
- modernizovat vysoké školství, porovnávat výsledky univerzit v celosvětovém kontextu
- podpora podnikání pomocí programů mobility pro mladé odborníky
- rámcové politiky pro zaměstnanost mládeže, zaměřené na snížení nezaměstnanosti mladých lidí a podporu jejich vstupu na trh práce prostřednictvím odborného vzdělávání, stáží a dalších forem odborné praxe
- účinné investice do systémů vzdělávání a odborné přípravy na všech úrovních (od předškolní po vysokoškolskou)

- zlepšit výsledky vzdělávání na všech úrovních (od předškolní po vysokoškolskou)
- vytvořit národní rámce kvalifikací a lépe zacílit výsledky vzdělávání na potřeby pracovního trhu

Digitální program pro Evropu

- zajistit stabilní právní rámec stimulující investice do otevřené a konkurenceschopné infrastruktury pro vysokorychlostní internet
- usnadnit využívání strukturálních fondů EU v této oblasti
- vytvořit jednotný trh pro internetové služby a digitální obsah a vyvážený regulační rámec v této oblasti, mít vliv na utváření globální správy internetu
- reformovat fondy určené pro výzkum a inovace, zvýšit podporu v oblasti ICT, stimulovat inovace v ICT ve všech odvětvích podnikání
- podpora přístupu k internetu a jeho používání všemi evropskými občany, podpora počítačové gramotnosti
- podporovat využívání moderních služeb na internetu (e-government, zdravotnické služby on-line, inteligentní domácnost)

Evropa méně náročná na zdroje

- více propojit financování ze zdrojů EU, členských států a soukromých subjektů v této oblasti
- zdokonalit rámec pro využívání nástrojů v této oblasti (obchodování s emisemi, revize zdanění energie, rámec státní podpory, podpora většího zadávání ekologických veřejných zakázek)
- modernizace dopravy a snížení produkce uhlíku v tomto sektoru za pomoci inteligentního řízení provozu, lepší logistiky, snížení emisí CO₂ v silniční, letecké a námořní dopravě a evropské iniciativy pro ekologické automobily včetně elektromobilů a hybridních automobilů
- zaměřit se na městskou dopravu, kde vzniká značná část dopravního přetížení a emisí
- dokončit vytvoření vnitřního trhu s energiemi, podporovat obnovitelné zdroje energie na jednotném trhu
- modernizovat evropské sítě
- koordinovat projekty v oblasti infrastruktury ke zvýšení účinnosti celkového dopravního systému EU
- zavést revidovaný akční plán energetické účinnosti
- představit vizi strukturálních a technologických změn nezbytných pro přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku méně náročnou na zdroje a odolnější vůči změnám klimatu do roku 2050
- rozšiřovat tržně orientované nástroje, jako jsou daňové pobídky a veřejné zakázky, k přizpůsobení výrobních postupů a spotřebitelského chování
- používat regulační nástroje, normy energetické náročnosti budov a nástroje jako daně, dotace a veřejné zakázky ke snižování spotřeby energie a zdrojů, využívat strukturální fondy k investicím do energetické účinnosti ve veřejných budovách a do účinnější recyklace
- přestat používat dotace škodlivé pro životní prostředí

Průmyslová politika pro éru globalizace

- vytvořit průmyslovou politiku pro udržení a rozvoj silné, konkurenceschopné a diverzifikované průmyslové základny v Evropě

- zlepšit evropské normy, aby přispívaly k dlouhodobé konkurenceschopnosti evropského průmyslu, snížit administrativní zátěž společností a zlepšit kvalitu právních předpisů upravujících podnikání
- obnovit strategii EU pro podporu společenské odpovědnosti podniků
- podporovat přesun výrobních odvětví k větší účinnosti využívání energie a zdrojů
- zlepšit podnikatelské prostředí, zejména pro malé a střední podniky, mimo jiné snížením transakčních nákladů na podnikání v Evropě, podporou klastrů a zlepšením dostupnosti finančních prostředků, podpořit restrukturalizaci problémových odvětví
- podpořit internacionalizaci malých a středních podniků
- zajistit efektivní přístup průmyslu v EU k jednotnému trhu a k mezinárodnímu trhu za hranicemi EU prostřednictvím dopravních a logistických sítí
- vypracovat účinnou kosmickou politiku, dokončení programů Galileo a GMES
- zvýšit konkurenceschopnost evropského odvětví cestovního ruchu
- zlepšit podmínky pro prosazování práv duševního vlastnictví

Program pro nové dovednosti a pracovní místa

- stanovit a provádět druhou fázi programu flexikurity
- přizpůsobit legislativní rámec měnícím se formám práce a novým zdravotním a bezpečnostním rizikům na pracovišti
- podpořit mobilitu pracovních sil v EU a lépe vyrovnat nabídku a poptávku na trhu práce za pomoci prostředků strukturálních fondů, zejména Evropského sociálního fondu
- plně využívat potenciál sociálního dialogu na všech úrovních (EU, stát, region, odvětví, podnik), podpořit spolupráci mezi orgány trhu práce včetně služeb zaměstnanosti členských států
- podporovat a kontrolovat efektivní provádění výsledků sociálního dialogu
- připravit Evropský rámec dovedností, schopností a pracovních míst
- snížit segmentaci trhu práce, napomáhat sladění pracovního a rodinného života
- konstruovat systém daní a dávek tak, aby se vyplatilo pracovat (se zaměřením na osoby s nízkou kvalifikací), zrušit opatření odrazující od výkonu samostatné výdělečné činnosti
- podporovat politiky aktivního stárnutí, zvýšit rovnost žen a mužů
- zapojit sociální partnery do vytváření plánů vzdělávání a odborné přípravy

Evropská platforma pro boj proti chudobě

- vytvořit platformu pro spolupráci, hodnocení a výměnu osvědčených postupů v oblasti boje proti sociálnímu vyloučení, přijmout konkrétní opatření podporovaná ze strukturálních fondů, zejména z Evropského sociálního fondu
- podporovat kolektivní i individuální zodpovědnost v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení
- provádět opatření zaměřená na specifické podmínky zvláště ohrožených skupin (neúplné rodiny, starší ženy, menšiny, zdravotně postižení, lidé bez domova)
- provádět programy nabízející inovační a odborné vzdělávání a pracovní příležitosti pro nejohroženější skupiny, boj proti diskriminaci (např. zdravotně postižených), nový program pro integraci přistěhovalců
- posoudit udržitelnost systémů sociálního zabezpečení a důchodových systémů, zajistit lepší přístup k systémům zdravotní péče

5.4 Strategie Evropa 2020: opatření ve čtyřech hlavních oblastech k překonání důsledků krize

Strategie Evropa 2020 obsahuje ještě druhou část opatření, která by měla v prvním období její realizace pomoci překonat důsledky krize. Tato opatření jsou seskupena do čtyř hlavních oblastí činnosti, jak je uvedeno níže.

Určit věrohodnou strategii překonání krize

- ukončovat dočasná stimulační fiskální opatření, až bude mít hospodářské oživení pevný základ a bude obnovena finanční stabilita
- koordinovat proces ukončování dočasných protikrizových opatření na evropské úrovni, aby byly zohledněny různé termíny opouštění fiskální stimulace v různých zemích a jejich možné negativní účinky na další členské státy
- ukončovat podporu finančního sektoru v závislosti na celkovém stavu hospodářství a na stabilitě finančního systému
- brzy ukončit režimy sektorové podpory, protože značně zatěžují rozpočet, zhruba splnily svůj účel a mají deformující vliv na jednotný trh
- pokračovat v podpoře přístupu podniků k finančním prostředkům až do doby návratu podmínek financování podniků do obvyklého stavu
- po ukončení dočasné protikrizové státní podpory obnovit dodržování pravidel poskytování státní podpory

Reforma finančního systému

- obnovit pevný, stabilní a zdravý finanční systém schopný financovat reálnou ekonomiku
- provést schválené reformy dohledu nad finančním sektorem
- vyplnit mezery v právních předpisech, posílit transparentnost, stabilitu a odpovědnost, zejména u derivátů a tržní infrastruktury
- posílit obezřetnostní a účetní pravidla a ochranu spotřebitelů prostřednictvím jednotných evropských pravidel, která se budou vztahovat na všechny finanční aktéry a trhy
- posílit řízení finančních institucí k odstranění nedostatků v oblasti zjišťování a řízení rizik
- zahájit politiku umožňující v budoucnu lépe předcházet eventuální finanční krizi, případně ji lépe zvládat, přezkoumat dostatečnost příspěvků finančního sektoru k řešení krizí

Rozpočtová konsolidace pro dlouhodobý růst

- po ukončení dočasných stimulačních fiskálních opatření provést střednědobé a dlouhodobé reformy podporující udržitelnost veřejných financí a zvyšující potenciální ekonomický růst
- ukončit proces snižování rozpočtových schodků pod úroveň 3 % HDP zpravidla do roku 2013, v některých zemích dříve
- v případě reformy příjmové strany rozpočtu přesunout daňové zatížení z pracovní síly na energetické a ekologické zdanění
- provést reformy systémů důchodové a zdravotní péče, sociálního zabezpečení a vzdělávacího systému
- zajistit co nejúčinnější využívání veřejných financí v oblasti veřejných zakázek

Koordinace v rámci hospodářské a měnové unie

- vytvořit rámec pro podrobnější a širší rozpočtový a ekonomický dohled v zemích eurozóny k posílení rozpočtové kázně a k prevenci a řešení makroekonomických nerovnováh

- vytvořit rámec pro řešení bezprostředních ohrožení finanční stability eurozóny jako celku
- zajistit odpovídající vnější zastoupení eurozóny umožňující účinněji bojovat s ekonomickými a finančními problémy

5.5 Porovnání

Rozsah a podoba opatření obsažených v původní a revidované Lisabonské strategii a ve strategii Evropa 2020 se odvíjí od priorit a cílů, které jsou v těchto strategiích vymezeny, a od hodnocení evropských ekonomik uvedených v těchto strategiích. Nejpříznivější výhled ekonomik členů EU a nejambicióznější cíle byly stanoveny v původní Lisabonské strategii z roku 2000, tomu také odpovídal velký rozsah a zaměření jejích opatření. Byla seskupena do deseti hlavních oblastí a zacílena na dosahování co největší konkurenceschopnosti a dynamiky ekonomického růstu, vytváření příznivého podnikatelského prostředí (zvláště pro malé a střední podniky), dotvoření plně funkčního vnitřního trhu, podporu vzdělávání a odborné přípravy, výzkumu a vývoje, inovací, informačních a komunikačních technologií, vytváření nových pracovních míst a sociálního začleňování. Vzhledem k tehdejšímu příznivému ekonomickému výhledu původní Lisabonská strategie nevěnovala příliš velkou pozornost opatřením v oblasti fiskální konsolidace či regulace finančních trhů.

Revize Lisabonské strategie z roku 2005, která vycházela z horšího hodnocení evropských ekonomik a přinesla zaměření na užší a méně ambiciózní spektrum cílů, k jejichž naplnění již zbývalo méně času, se odrazila i v menším rozsahu požadovaných opatření seskupených pouze do tří hlavních oblastí. Opatření se zaměřovala na dobudování vnitřního trhu, podporu vzdělávání, výzkumu a vývoje, inovací, informačních a komunikačních technologií, vytváření nových pracovních míst a nově i pružnosti trhu práce. Ani opatření revidované Lisabonské strategie se navzdory zhoršenému hodnocení evropských ekonomik příliš nevěnovala fiskální oblasti či regulaci finančních trhů.

Nová strategie Evropa 2020 přinesla značné rozšíření spektra navrhovaných opatření. Lze je rozdělit na dvě základní skupiny. První skupinu tvoří opatření zaměřená na plnění priorit a dlouhodobých cílů této strategie, které se týkají inteligentního a udržitelného ekonomického růstu podporujícího začlenění. Tato opatření strategie Evropa 2020 jsou rozdělena do sedmi stěžejních iniciativ. Některá opatření jsou zacílena na shodné či podobné oblasti jako v případě Lisabonské strategie, tedy na podporu konkurenceschopnosti, vytváření příznivého podnikatelského prostředí, dotvoření vnitřního trhu s energiemi, na podporu vzdělávání a odborné přípravy, výzkumu a vývoje, inovací, informačních a komunikačních technologií a vytváření nových pracovních míst. Další opatření se mnohem výrazněji než Lisabonská strategie věnují podpoře pružnosti trhu práce, sociálního začleňování a ekologičtější ekonomiky méně náročné na zdroje. A konečně zde najdeme opatření zacílená do oblastí, kterými se Lisabonská strategie zabývala pouze okrajově, jako je podpora udržení a rozvoje silné průmyslové základny v EU.

Druhá základní skupina opatření strategie Evropa 2020 se zaměřuje na to, aby v prvním období její realizace přispěla k překonání důsledků finanční a ekonomické krize. Tato opatření strategie Evropa 2020 jsou rozdělena do čtyř hlavních oblastí a jsou zacílena na problémy, kterými se Lisabonská strategie zabývala méně intenzivně nebo se jimi nezabývala vůbec, protože se objevily nebo zesílily v souvislosti s krizí. Tato opatření jsou zaměřena na reformu a regulaci finančního systému, provádění a opouštění vládních stimulačních protikrizových programů, fiskální konsolidaci a koordinaci hospodářských politik.

6. Hodnocení Lisabonské strategie podle Evropské komise: přínosy, neúspěchy, opomíjené oblasti

Jak plyne z výše uvedených skutečností, nová strategie Evropa 2020 v mnoha oblastech na končící Lisabonskou strategii navazuje, avšak v některých směrech se od ní odklání a řadu oblastí zahrnuje mezi své úkoly nově. Tyto shody a rozdíly mezi strategií Evropa 2020 a Lisabonskou strategií odrážejí jednak důsledky finanční a ekonomické krize, které potvrdily potřebu v některých směrech Lisabonské strategie pokračovat a naopak nutnost jiné směry či opatření doplnit, jednak hodnocení průběhu a úspěšnosti realizace Lisabonské strategie, které také dalo podněty k formulaci priorit, cílů a opatření nové strategie Evropa 2020.

Vyhodnocení končící Lisabonské strategie provedla Evropská komise ve svém pracovním dokumentu ze dne 2. února 2010 s názvem Hodnocení Lisabonské strategie. Uvádí se v něm, že Lisabonská strategie přinesla řadu pozitivních efektů, avšak nepodařilo se splnit její hlavní cíle. To dokládají i statistická data. Evropská unie není v roce 2010 ani nejkonkurenceschopnější, ani nejdynamičtější ekonomika světa, jak požadovala původní Lisabonská strategie. Po roce 2005 až do nástupu globální krize se dařilo zvyšovat tempo ekonomického růstu i míru zaměstnanosti, jak vytyčovala revidovaná Lisabonská strategie z roku 2005, avšak nástup krize znehodnotil dosažený pokrok.

Roční tempo růstu reálného HDP Evropské unie i eurozóny se podle údajů Eurostatu zrychlilo na zhruba 3 % v letech 2006 a 2007 oproti 1-2 % dosahovaným v období 2001-2005. Avšak v důsledku globální krize se v roce 2008 ekonomický růst prudce zpomalil a v roce 2009 reálný HDP Evropské unie i eurozóny poklesl o 4 %.

Naplnit se nepodařilo ani cíle v oblasti zaměstnanosti, i když její míra oproti úrovním dosahovaným v letech 2000 a 2005 vzrostla a cílovým hodnotám se přiblížila. Lisabonská strategie předpokládala zvýšení celkové míry zaměstnanosti k 70 % a míry zaměstnanosti žen na více než 60 % v roce 2010. Podle údajů Eurostatu do roku 2008 celková míra zaměstnanosti vzrostla na 65,9 % u osob ve věku 15-64 let a na 70,5 % ve skupině obyvatel ve věku 20-64 let, míra zaměstnanosti žen se pak zvýšila na 59,1 % ve věkové skupině 15-64 let a na 63 % ve věkové skupině 20-64 let. Krize však přinesla opětovný pokles těchto ukazatelů. V roce 2009 činila celková míra zaměstnanosti ve věkové skupině 15-64 let 64,6 % a ve věkové skupině 20-64 let 69,1 %, míra zaměstnanosti žen ve věku 15-64 let dosahovala 58,6 %, ve věku 20-64 let pak 62,5 %.

Téměř žádný pokrok se nedostavil v případě sledovaných celkových výdajů na výzkum a vývoj vyjádřených v poměru k HDP. Lisabonská strategie požadovala jejich nárůst na 3 % HDP Evropské unie do roku 2010. Avšak ve skutečnosti se podle údajů Eurostatu celkové výdaje na výzkum a vývoj v Evropské unii zvýšily pouze nepatrně z 1,85 % HDP v roce 2000 na 1,9 % HDP v roce 2008.

Pokud se týká výše uvedených kvantifikovaných cílů, největšího pokroku tedy Lisabonská strategie dosáhla při zvyšování míry zaměstnanosti, i když krize tento ukazatel opět zhoršila. V předkrizovém období rovněž vzrostlo tempo ekonomického růstu, avšak krize přinesla obrat a znehodnocení tohoto pokroku. Téměř žádného úspěchu nebylo dosaženo při snaze zvýšit celkové výdaje na výzkum a vývoj v poměru k HDP.

Hodnocení Lisabonské strategie provedené Evropskou komisí uvádí, že Lisabonské strategii se podařilo nastolit agendu v oblastech podpory výzkumu a vývoje, inovací a investic do lidského kapitálu, modernizace trhu práce nebo zlepšení podnikatelského prostředí nejen na evropské úrovni, ale i na úrovni členských států, v nichž stálo řešení těchto otázek na prvním místě. Podle názoru Evropské komise Lisabonská strategie také projevila svou pružnost, když dokázala reagovat na skutečný vývoj a změněné podmínky a v důsledku toho nastolovat novou agendu, například v oblasti energetické politiky a boje proti změně klimatu. Když však porovnáme tato tvrzení se skutečnými výsledky, vidíme, že pouhé nastolení

politické agendy ještě není zárukou řešení příslušného problému. Například soustředěná pozornost věnovaná modernizaci trhu práce přinesla alespoň částečné naplnění cílů Lisabonské strategie při zvyšování zaměstnanosti, avšak podobně intenzivní pozornost věnovaná podpoře výzkumu a vývoje se prakticky vůbec nepromítla do zvýšení výdajů na výzkum a vývoj v poměru k HDP, což také bylo cílem Lisabonské strategie.

V dokumentu Hodnocení Lisabonské strategie Evropská komise dále vyzdvihuje, že většina zemí Evropské unie od roku 2000 do propuknutí krize dosáhla pokroku při konsolidaci veřejných financí, když klesaly rozpočtové deficity i úroveň veřejného zadlužení a zlepšila se dlouhodobá udržitelnost veřejných financí. Tato fiskální konsolidace pak podle názoru Evropské komise vytvořila prostor pro koordinovaný fiskální stimul po vypuknutí krize a pomohla stabilizovat hospodářství tím, že umožnila přetnout začarovaný kruh klesající poptávky a investic a zvyšující se nezaměstnanosti. Na druhé straně, jak vyplývá z údajů Eurostatu, dopady krize a používání fiskálních stimulů vedly v roce 2009 v průměru EU k rychlému nárůstu schodku veřejných rozpočtů na 7 % HDP a veřejného dluhu na více než 70 % HDP, což znehodnotilo předchozí období fiskální konsolidace.

Podle hodnocení Komise reformy a aktivní politiky trhu práce, realizované v rámci priorit Lisabonské strategie, přispěly po propuknutí krize k ochraně pracovních míst a zmírnění růstu nezaměstnanosti. Zdůraznění střednědobých a dlouhodobých strukturálních reforem v Lisabonské strategii podle Komise také usnadnilo vypracování a spuštění Plánu evropské hospodářské obnovy na konci roku 2008 jako reakce Evropské unie na krizi.

Evropská komise ve svém Hodnocení Lisabonské strategie dále přiznává, že při zpětném pohledu a při znalostech důsledků globální krize je zřejmé, že Lisabonská strategie příliš nevnímala a neakcentovala problémy, které nakonec pomohly krizi odstartovat. Lisabonská strategie se podle Komise nezaměřovala na kritické oblasti, které hrály zásadní roli při vzniku krize, jako je dohled nad finančními trhy, sledování a vyhodnocování systémového rizika na finančních trzích, vznik spekulativních bublin (například na trzích s nemovitostmi), konzumní způsob života spojený s nadměrným poskytováním úvěrů nebo nárůst schodků běžného účtu platební bilance. Makroekonomická nerovnováha a problémy s konkurenceschopností stály podle hodnocení Komise u vzniku krize a nebyly adekvátně řešeny v rámci rozpočtového a hospodářského dohledu v EU prováděného na základě Paktu stability a růstu a Lisabonské strategie.

Podle názoru Evropské komise se eurozóna ukázala být příspěvkem pro udržení makroekonomické stability v období krize, avšak především v těch členských zemích, které i před krizí měly stabilnější a zdravější ekonomiky. Země, které se před propuknutím krize potýkaly s většími ekonomickými nerovnováhami, vnesly do eurozóny v době krize nežádoucí turbulence a problémy. Evropská komise přiznává, že Lisabonská strategie podcenila význam vzájemné závislosti ekonomik členských zemí v úzce integrované eurozóně a že krize tuto vzájemnou závislost zviditelnila. Rozdíly v rozsahu a tempu provádění opatření Lisabonské strategie mezi různými zeměmi měly podíl na vzniku pnutí uvnitř eurozóny a negativních vedlejších účinků u některých zemí.

Komise ve svém hodnocení rovněž připouští, že Lisabonská strategie se více orientuje na to, jak Evropskou unii připravit na globalizaci, místo toho, aby sama načrtla podobu globalizace. Evropská unie je pak v roli toho, kdo se přizpůsobuje vnějšímu, globálnímu prostředí, nikoli toho, kdo podobu globálního prostředí vytváří.

Dokument Hodnocení Lisabonské strategie také přiznává, že při pohledu zpět na celé období realizace Lisabonské strategie je patrné, že svět prošel změnami, kterých bylo více a které proběhly jinak, než při vzniku Lisabonské strategie předvíдали analytici a tvůrci politik. To lze zřejmě vnímat jako jistou polehčující okolnost skutečnosti, že se Lisabonskou strategií podařilo naplnit pouze částečně.

Hodnocení úspěchů a neúspěchů v realizaci Lisabonské strategie bylo podnětem při přípravě nové strategie Evropa 2020. Silné stránky a podnětné prvky Lisabonské strategie byly převzaty i do strategie nové, slabým stránkám Lisabonské strategie se nová strategie Evropa 2020 snaží vyhnout a je doplněna o nové oblasti, kterým se Lisabonská strategie nevěnovala nebo se jich dotýkala jen okrajově.

7. Možnosti a meze evropských strategií konkurenceschopnosti

Jak lze tedy hodnotit novou strategii Evropa 2020, která již může vycházet z poznání příčin a důsledků globální finanční a ekonomické krize a z úspěchů a neúspěchů Lisabonské strategie? Je možné očekávat, že naplňování strategie Evropa 2020 bude úspěšnější, než tomu bylo v případě její předchůdkyně?

Strategie Evropa 2020 vychází z mnohem nepříznivějšího hodnocení stavu i výhledu evropských ekonomik než obě verze Lisabonské strategie a větší váhu klade i na rizika plynoucí z vývoje vnějšího, globálního prostředí. Mezi své priority a dlouhodobé cíle, které chce sledovat do roku 2020, z Lisabonské strategie přebírá podporu výzkumu a vývoje, inovací, informačních a komunikačních technologií a vzdělávání. Přejímá cíl Lisabonské strategie zvýšit investice do výzkumu a vývoje na 3 % HDP Evropské unie, avšak posouvá horizont jeho dosažení z roku 2010 na rok 2020, protože Lisabonská strategie v tomto případě nepřinesla téměř žádný pokrok. Vytyčuje nový kvantifikovaný cíl v oblasti vzdělávání.

Strategie Evropa 2020 se také jako Lisabonská strategie bude zaměřovat na podporu zaměstnanosti a zlepšení situace na trhu práce a nově důrazněji i na podporu sociálního začleňování a dosahování hospodářské, sociální a územní soudržnosti. Pro rok 2020 vytyčuje cíl zvýšit míru zaměstnanosti v EU na alespoň 75 %, což je ambicióznější záměr, než jaký byl stanoven v Lisabonské strategii, zřejmě z toho důvodu, že ve zvyšování zaměstnanosti byla Lisabonská strategie do určité míry úspěšná. Nově strategie Evropa 2020 také definuje kvantifikovaný cíl v oblasti boje proti chudobě.

Dále se strategie Evropa 2020 bude ve větší míře než Lisabonská strategie soustřeďovat na podporu ekologičtější ekonomiky méně náročné na zdroje, včetně boje proti změně klimatu. Za tím účelem přejímá již dříve schválený cíl 20-20-20 a stanovuje další opatření do roku 2020.

Strategie Evropa 2020 se také jako Lisabonská strategie zaměřuje na podporu konkurenceschopnosti a příznivého podnikatelského prostředí. Nově klade značný důraz na udržení a rozvoj silné, konkurenceschopné a diverzifikované průmyslové základny v EU.

Aby však výše uvedené priority a dlouhodobé cíle strategie Evropa 2020 mohly dojít svého naplnění, je nejprve nutné překonat důsledky proběhnuvší finanční a ekonomické krize. Proto strategie Evropa 2020 stanovuje rovněž sadu opatření k překonání důsledků krize. Ta se zaměřují na reformu a regulaci finančního systému, na provádění a opouštění vládních stimulačních protikrizových programů, na nutnost fiskální konsolidace po ukončení stimulačních programů a na koordinaci hospodářských politik, zejména v rámci eurozóny.

Z porovnání priorit a dlouhodobých cílů strategie Evropa 2020, které se týkají inteligentního a udržitelného ekonomického růstu podporujícího začlenění, a opatření této strategie zaměřených na překonání důsledků krize je zřejmé, že v některých případech a za určitých podmínek se jejich naplňování nemusí vzájemně doplňovat, ale vylučovat. Například nutnost fiskální konsolidace po ukončení stimulačních protikrizových programů může být v rozporu se snahou zvyšovat výdaje na výzkum a vývoj i s potřebou výdajů na další priority a dlouhodobé cíle strategie Evropa 2020, ať už se jedná o podporu ekologičtější ekonomiky, vzdělávání, zaměstnanosti, sociálního začleňování, hospodářské, sociální a územní soudržnosti.

Otázkou také je, jak rychlá bude cesta Evropské unie z krize, jestli se podaří nastartovat dostatečně dynamický ekonomický růst. Dosavadní model, kdy tempo ekonomického růstu bylo uměle nafukováno nadměrnou likviditou, spekulativními bublinami na trzích či vysokou spotřebou podporovanou nadměrným poskytováním úvěrů, není udržitelný. Budou se muset hledat nové zdroje ekonomického růstu, strategie Evropa 2020 je nachází v postupu k ekologičtější ekonomice a v rozvoji ekonomiky založené na znalostech a inovacích. Není však jasné, nakolik budou moci být tyto nové zdroje ekonomického růstu podpořeny z veřejných rozpočtů, protože ty jsou vyčerpány sanací finančního sektoru, podporou některých výrobních odvětví a dalšími stimulačními protikrizovými opatřeními.

Rychlost překonání důsledků krize přitom nebude záviset jen na opatřeních, která bude uplatňovat Evropská unie, ale i na opatřeních přijímaných dalšími velkými ekonomikami světa a na ekonomickém vývoji mimo Evropskou unii. Jestliže se zhorší ekonomický výhled jiných velkých ekonomik světa a zvýší se rizika na globálních trzích, může to prodloužit cestu z krize i v členských zemích Evropské unie. To by však dále komplikovalo vyhlídky na dosažení dlouhodobých cílů strategie Evropa 2020.

Z pohledu České republiky jako malé otevřené ekonomiky, v jejíž struktuře má navíc významné zastoupení průmysl, se strategie Evropa 2020 jeví jako přínosnější než Lisabonská strategie. Lisabonská strategie akcentovala mimo jiné otevřenost a deregulaci, což pro malou otevřenou ekonomiku může na jedné straně znamenat příležitosti, avšak na druhé straně i zvýšená rizika v případě zhoršených globálních ekonomických vyhlídek či turbulencí na světových trzích, protože do malé otevřené ekonomiky, kterou ještě více otevřeme a deregulujeme, se tyto negativní jevy přenášejí snadněji. Se strukturou české ekonomiky také nebyl příliš v souladu důraz kladený Lisabonskou strategií na sektor služeb.

Zaměření strategie Evropa 2020 mimo jiné na reformu a regulaci finančních trhů a na větší koordinaci hospodářských politik v EU může malé otevřené ekonomice, jako je česká, naopak přinést stabilnější ekonomické prostředí, určitou ochranu vůči rizikům a turbulencím v globální ekonomice a lepší ukotvení ve větším ekonomickém celku typu EU. Z hlediska významného zastoupení průmyslu ve struktuře české ekonomiky je důležitý také důraz kladený strategií Evropa 2020 na udržení a rozvoj silné, konkurenceschopné a diverzifikované průmyslové základny v EU.

Pro Evropskou unii i Českou republiku by bylo přínosné, kdyby se priority a cíle strategie Evropa 2020 podařilo naplnit. Jestli se to podaří a jestli strategie Evropa 2020 bude úspěšnější než její předchůdkyně, však ukáže až budoucnost. Na cestě k cílům vytyčeným ve strategii Evropa 2020 totiž stojí řada překážek a rizik, z nichž mnohé leží mimo dosah vlivu Evropské unie a jejích členských států.

Literatura a prameny

1. *Doing Business 2011. Making a difference for entrepreneurs.* World Bank, 2010
2. *Doing Business in 2004. Understanding Regulation.* World Bank, 2004
3. *Ernst & Young's 2010 European Attractiveness Survey.* Ernst & Young, 2010
4. *2005 European Attractiveness Survey.* Ernst & Young, 2005
5. *European Competitiveness Report 2010.* European Commission, Brussels, 2010
6. *European Competitiveness Report 2004.* European Commission, Luxembourg, 2004
7. *Evropa 2020. Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění.* Sdělení Komise, KOM(2010) 2020 v konečném znění, Brusel, 3. 3. 2010
8. Garelli, S.: *Competitiveness of Nations: The Fundamentals.* In: The IMD World Competitiveness Yearbook 2001. IMD, Lausanne, 2001

9. Garelli, S.: *Top Class Competitors (How nations, firms, and individuals succeed in the new world of competitiveness)*. John Wiley & Sons, 2006
10. Gelauff, G. M. M., Lejour, A. M.: *The new Lisbon Strategy. An estimation of the economic impact of reaching five Lisbon Targets*. European Commission, Brussels, January 2006
11. *Hodnocení Lisabonské strategie*. Pracovní dokument útvarů Komise, SEK(2010) 114 v konečném znění, Brusel, 2. 2. 2010
12. Klvačová, E.: *Dostihy národních států v konkurenceschopnosti jako forma dobývání renty*. In: Klvačová, E., Malý, J., Mráček, K., Dostálová, I.: *Fenomén dobývání renty a jeho vliv na české veřejné finance*. Professional Publishing, Praha, 2008, s. 40-65
13. Klvačová, E.: *Konkurenceschopnost, nebo přitažlivost?* In: Klvačová, E., Malý, J., Mráček, K.: *Různé cesty ke konkurenceschopnosti: EU versus USA*. Professional Publishing, Praha, 2008, s. 11-25
14. Krugman, P.: *A Country Is Not a Company*. Harvard Business Review, January-February 1996
15. *Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions*. European Parliament, 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
16. *Střednědobá revize Lisabonské strategie. Usnesení Evropského parlamentu o střednědobé revizi Lisabonské strategie*. Úřední věstník Evropské unie, 2005/C 320 E/03, 15. 12. 2005
17. Porter, M. E.: *Measuring the Microeconomic Foundations of Economic Development*. In: *The Global Competitiveness Report*. World Economic Forum, Geneva, 1998
18. *Společně k růstu a zaměstnanosti. Nový začátek Lisabonské strategie*. Sdělení Komise jarnímu zasedání Evropské rady, KOM(2005) 24 v konečném znění, Brusel, 2. 2. 2005
19. *The Global Competitiveness Report 2010-2011*. World Economic Forum, Geneva, 2010
20. *The Global Competitiveness Report 2004-2005*. World Economic Forum, Geneva, 2004
21. *The IMD World Competitiveness Yearbook 2010*. IMD, Lausanne, 2010
22. *The IMD World Competitiveness Yearbook 2004*. IMD, Lausanne, 2004
23. *Závěry Evropské rady, 25. a 26. března 2010*. Evropská rada, EUCO 7/10, Brusel, 26. 3. 2010
24. *Závěry Evropské rady, 17. června 2010*. Evropská rada, EUCO 13/10, Brusel, 17. 6. 2010
25. *Závěry Evropské rady, 24. a 25. března 2011*. Evropská rada, EUCO 10/11, Brusel, 25. 3. 2011
26. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
27. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
28. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)
29. Eurostat, Statistics by theme – Science and technology, Science, technology and innovation (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Role výzkumu, vývoje, inovací a vzdělávání ve strategiích konkurenceschopnosti EU

Ing. Karel Mráček, CSc. – Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Potřeba vyjít z proběhnuvší globální finanční a ekonomické krize v neoslabené konkurenční pozici a zajistit nové základy budoucího růstu a konkurenceschopnosti ekonomiky zaměřuje pozornost řady vlád také k investicím s dopadem ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. K těmto investicím patří podpora výzkumu a vývoje, podpora inovací a podnikání (s orientací zejména na malé a střední podniky, rizikový kapitál apod.), investice do lidského kapitálu, vzdělávání a školení, investice do environmentálních technologií a inovací se zřetelem ke snížení energetické náročnosti a dosažení udržitelného ekonomického růstu a do zlepšení infrastruktury (např. investice do dopravní infrastruktury, informačních a komunikačních technologií apod.). Především investice do vzdělávání, výzkumu, vývoje a inovací zaujímají v kontextu přijímaných opatření dlouhodobého růstu významné místo a lze dokonce říci, že jsou v nich obvykle prioritou.

Problematice inovační výkonnosti a jejího zvyšování v určité firmě či zemi se v posledních letech věnuje rostoucí pozornost v těsné souvislosti se zvyšováním konkurenceschopnosti a řadou faktorů, které ho ovlivňují. Přitom konkurenční prostředí je pro inovační aktivity ve své podstatě nenahraditelné a nezastupitelné a jeho absence, resp. oslabování vyvolává negativní účinky na nabídku invencí a inovací. Současně se ale ukazuje, že podnikatelské subjekty řeší problém své konkurenceschopnosti inovační aktivitou často tehdy a jen tehdy, jestliže jim zůstávají uzavřeny cesty jiné, mnohdy méně náročné na finanční a další zdroje. Nicméně jakákoli koncepce inovací, aby byla reálná, musí vycházet především z toho, že mezi inovací jako primárně podnikatelským jevem a udržením konkurenceschopnosti firmy existuje vždy těsná vazba. V tomto kontextu je nutno respektovat i potřebné rovné podmínky hospodářské soutěže. Na inovační prostředí je pak nutno pohlížet jako na organickou součást vytvořeného podnikatelského prostředí s celkovým rámcovým vlivem a regulačními institucionálními opatřeními ze strany státu. Ke konkrétním opatřením státu na podporu výzkumu, vývoje a inovací lze tedy přistoupit především jako ke snaze o nápravu některých selhání trhu v této oblasti.

Význam znalostí, výzkumu a inovací pro vytvoření konkurenceschopné Evropy byl zdůrazněn již v Lisabonské strategii a v návaznosti na to byla přijímána četná prohlášení i opatření. Přestože výsledky dosažené Lisabonskou strategií nebyly v oblasti výzkumu, inovací a vzdělávání (a nejen v ní) dosud dostatečně hluboce analyzovány, rozvíjí se už řetězec nových politických aktivit a iniciativ v tomto směru v rámci strategie Evropa 2020.

1. Priority a cíle strategie Evropa 2020: klíčové místo znalostí a inovací

V první řadě je vhodné si uvědomit, že strategie tohoto typu – na úrovni celé EU – přinášejí také svá dobová hesla. Ta zde můžeme zřetelně identifikovat zejména ve spojení s vizí budoucí Evropy a jejím postupným naplňováním v rovině strategických cílů, prostředků a nástrojů. Vizi Evropy v roce 2020 charakterizují tři vzájemně se podporující priority, které se staly i strategickým jádrem v procesu tvorby nové strategie EU a její uvažované implementace. Budoucí Evropa by měla být založena na inteligentním růstu, udržitelném růstu a růstu podporujícím začlenění. Inteligentní růst má znamenat vývoj ekonomiky

založený na znalostech a inovacích. Udržitelný růst vychází z podpory konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiky méně náročné na zdroje. V případě růstu podporujícího začlenění jde pak o podporu ekonomiky s vysokou zaměstnaností, přičemž se tato ekonomika bude vyznačovat hospodářskou, sociální a územní soudržností. Uvedené širší pojetí soudržnosti vychází již z přijaté Lisabonské smlouvy. Inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění je v podstatě upravenou vizí evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století.

Ve srovnání s Lisabonskou strategií jde o vizi, která v jistém smyslu vyznívá méně ambiciózně. Podle Lisabonské strategie se měla EU stát „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného hospodářského růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností“. V poločase implementace Lisabonské strategie s ohledem na její omezené výsledky a s tím související rostoucí kritické hlasy byla však provedena její revize s tím, že větší důraz byl položen na růst a zaměstnanost a členské státy prostřednictvím národních akčních plánů získaly více odpovědnosti. V posledních letech byly ale stále intenzivněji nastolovány otázky týkající se životního prostředí a občanů EU (důsledky změn klimatu, stárnoucí evropská populace, rozšiřující se sociální exkluze). To se nakonec odrazilo i v koncepčním přístupu ke strategii Evropa 2020 a jejím stanoveným cílům. Ovšem již ve fázi konzultací se objevily – se zřetelem na dopady globální finanční a ekonomické krize – požadavky řady zemí na primární zaměření této strategie na zvyšování konkurenceschopnosti a vytváření pracovních míst. Rezervovaný postoj k některým cílům strategie však přetrvává dosud.

Jistým posunem je, že si tvůrci strategie Evropa 2020 uvědomili potřebu omezenějšího počtu hlavních cílů, což podporuje větší sevřenost strategie jako takové a její akčnost. Svou roli sehrál také požadavek na měřitelnost cílů, který je běžně nastolován v podnikatelských (zejména amerických) strategiích podle hlediska „co je měřitelné, je kontrolovatelné“. Měřitelnost musí být ale založena na dostatečně spolehlivých údajích. Při stanovení cílů se vycházelo i z jejich schopnosti odrážet rozmanitou situaci členských zemí EU. Pokud jde o níže uvedené číselné údaje, mají to být celoevropské průměry; národní cíle se vyjednávají individuálně a mohou se tedy od unijních odlišovat.

EU má stanoveny těchto pět hlavních cílů [1]:

- zvýšit míru zaměstnanosti u osob ve věku 20-64 let ze současných 69 % na nejméně 75 %, mimo jiné prostřednictvím aktivnějšího zapojení žen, starších pracovníků a větší integrace migrujících pracovních sil;
- dosáhnout výdajů na výzkum a vývoj ve výši 3 % HDP (v podstatě pokračování cíle z Lisabonské strategie);
- zvýšit podíl osob ve věku 30-34 let s ukončeným terciárním vzděláním z 31 % na 40 % v roce 2020, současně snížit podíl dětí s předčasně ukončenou školní docházkou ze současných 15 % pod 10 %;
- snížit emise skleníkových plynů nejméně o 20 % oproti úrovni v roce 1990, v případě příznivých podmínek mezinárodního konsensu v této oblasti až o 30 %, zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie v konečné spotřebě energie na 20 % a zvýšit energetickou účinnost o 20 %;
- snížit počet Evropanů žijících pod vnitrostátní hranicí chudoby o 25 %, což by v absolutní hodnotě mělo znamenat více než 20 milionů lidí vyvedených z chudoby (stanovenou vnitrostátní hranicí chudoby je 60% úroveň průměrného disponibilního příjmu v daném členském státě).

Ze stanovených priorit a cílů je tedy zřejmá evropská orientace na sociálně tržní hospodářství a ekologické aspekty ekonomického rozvoje. Ve srovnání s Lisabonskou strategií lze hovořit dokonce o větším směřování k sociálním a ekologickým cílům. Tyto cíle jsou rovněž chápány jako vzájemně související a doplňující se. Předpokládá se, že růst vzdělanosti lidí v EU přispěje k růstu jejich zaměstnatelnosti a se zvyšováním míry

zaměstnanosti by se měl snižovat i rozsah chudoby. Vyšší kapacity pro výzkum a vývoj a na ně navazující růst inovací a navíc v kombinaci s efektivnějším využíváním energetických zdrojů by měly být cestami ke zlepšení konkurenceschopnosti ekonomiky a tvorbě nových pracovních míst. Investice do čistších nízkouhlíkových technologií umožní nejen přispět ke zlepšení životního prostředí, ale i k tvorbě nových obchodních a pracovních příležitostí. Přestože orgány EU považují výše uvedené hlavní cíle za reprezentativní a relevantní pro všechny členské země, jsou si zároveň vědomy potřeby přizpůsobit tyto cíle a strategii Evropa 2020 konkrétní situaci a ambicím jednotlivých členských zemí cestou převodu do podoby vnitrostátních cílů a směrů. Ve srovnání s rokem 2000, kdy vznikla a odstartovala Lisabonská strategie, je přece jen současná EU svou strukturou mnohem rozmanitější a vykazuje větší rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, mimo jiné právě v reálných parametrech stanovených cílů. Splnění těchto cílů – i v rámci očekávaného všeobecného úsilí na úrovni EU i členských zemí – tak může být dokonce mnohem složitější a náročnější v konfrontaci s nepříliš úspěšným průběhem Lisabonské strategie.

Hybnými silami dalšího růstu ekonomiky jsou podle strategie Evropa 2020 znalosti a inovace (tzv. inteligentní růst). Důraz má být položen na posílení výzkumného úsilí, na přeměnu invencí v produktové a procesní inovace, na transfer technologií a znalostí po celém území EU, na plné využívání informačních a komunikačních technologií a na celkové zlepšení kvality vzdělávacích procesů. V dílci uvedené strategie má jít o nový růst, který přinese i kvalitní pracovní místa a přispěje k řešení evropských i celosvětových společenských problémů. Ve srovnání s předchozí Lisabonskou strategií nejde až o tak výrazné změny; opět se akcentuje úloha výzkumu, vývoje a inovací a také vzdělání v růstu konkurenceschopnosti EU a členských států a zejména odbourání určité mezery ve vztahu k USA.

Výdaje na výzkum a vývoj jsou opět stanoveny jako cíl ve výši 3 % HDP, jako tomu bylo v Lisabonské strategii. Není už ale určeno jejich striktní členění ve výši 1 % HDP z veřejných prostředků a 2 % HDP ze soukromých zdrojů. Potřeba nárůstu investic soukromého sektoru do výzkumu a vývoje v EU, jejichž úroveň je stále nižší ve srovnání s USA, se však nadále požaduje. Soupeření v investicích do výzkumu a vývoje ve světovém měřítku je ostatně již dlouholetou záležitostí a odpovídá i situaci globalizované ekonomiky. Přitom požadavek 3% podílu výdajů na výzkum a vývoj na HDP má již také svou určitou tradici ve světovém měřítku (viz box č. 1).

Podle posledních dostupných a srovnatelných údajů nedosahují celkové investice do výzkumu a vývoje v Evropské unii ani 2 % HDP, zatímco v USA je to 2,7 % HDP a v Japonsku 3,4 % HDP [4]. Potvrzují se tak plně již v první polovině minulých dekadů často uváděné obavy, že řada členských zemí EU včetně nově přistupujících i EU jako celek nedosáhnou v roce 2010 stanovených cílů u těchto výdajů ve výši 3 % HDP. Navíc nejsou zatím k dispozici úplné statistické údaje, ze kterých by byly zřejmé celkové dopady krize na oblast výzkumu a vývoje. Podle některých dílčích šetření a prováděných odhadů by ale nemělo dojít k výraznějšímu propadu v podnikovém výzkumu a vývoji, zvláště velké (hlavně americké) firmy investovaly stabilně do výzkumu i v období recese. Porovnání EU s USA a Japonskem v tomto směru tak nevyznívá pro Evropu stále dobře. Poměrně stabilní situace odstavu EU ve financování výzkumu za USA a Japonskem trvá přitom řadu let. Svůj vliv mají značné rozdíly mezi jednotlivými členskými zeměmi EU v intenzitě výzkumu a vývoje, především pak mezi severními zeměmi Unie na jedné straně a jižními zeměmi Unie a nově přistoupenými členskými zeměmi na straně druhé. Příčiny tohoto investičního gapu jsou ale především v úrovni prostředků vynakládaných ze soukromých zdrojů na výzkum a vývoj. I přes určité větší snahy o hledání a využívání nástrojů stimulujících podnikovou sféru k investicím do výzkumu a vývoje se zde nepodařilo v rámci EU dosáhnout výraznějšího zvratu.

Box č. 1 – Investice do výzkumu a vývoje v historickém kontextu

Od druhé poloviny 20. století se setkáváme ve vyspělých ekonomikách s tím, že úspěch v mezinárodní soutěži je spojován s podporou a rozvojem vědy a technologií, výzkumem a vývojem apod. Věda a technologie jsou opakovaně považovány za prostředky k dosažení velmocenských cílů, jsou předpokládánou cestou k realizaci koncepcí ekonomického růstu, dosažení společnosti blahobytu či rostoucí životní úrovně. O tom vypovídají různé dokumenty OECD, USA, Japonska, ale i tehdejšího Sovětského svazu a ostatních bývalých socialistických zemí. S požadavky na rostoucí podporu výzkumu jsme se tak již mohli v určité podobě setkávat v celé druhé polovině 20. století.

Počátkem 60. let se mezi ekonomy a politiky prosadilo mínění, že je nutno investovat ve zvýšené míře jak z veřejných, tak soukromých prostředků do výzkumu a vývoje a touto cestou zajistit další růst HDP. Vzorem se stal americký 3% podíl výdajů na výzkum a vývoj na HDP. S ním se bylo nutno srovnat, a tak v tomto duchu – „radikálně zvýšit výdaje na vědu a výzkum“ – tehdejší zprávy OECD mobilizovaly vyspělé ekonomiky [2]. Tento přístup korespondoval i s převládajícím science-push modelem inovačního chování. Počátkem 70. let však začal zaznívat i zcela jiný, odlišný tón. Ve zprávě OECD zpracované pod vedením prof. H. Brookse z Harvard University se hovoří o ztroskotaných nadějích, o potřebě úplného přebudování výzkumných politik a zejména o „sociálním selhání“ vědy a techniky [3]. Ekonomický růst se stále více dostává do konfrontace se sociálními a ekologickými problémy; věda a technika se pak kritizují, že k jejich řešení nepřispívají. Od počátku 70. let jsme tak svědky postupného vytváření nových institucí, zejména zakládajících předpoklady pro široký konsensus ve společnosti (technology assessment apod.). Pozornost se také začíná stále výrazněji přesouvat k problematice transferu výzkumných výsledků do praxe; jako dominantní explanační model inovačního procesu se v té době prosazuje demand-pull. S rozvíjejícím se procesem globalizace v 80. a zejména 90. letech sílí pak orientace k zajištění potřeb konkurenceschopnosti, do popředí se dostává podnikatelská kultura a formuje se inovační politika.

Průvodním jevem globalizace se stávají rostoucí a zostřující se konkurenční tlaky. Naskýtají se proto otázky, v jaké míře budou jednotlivé podnikatelské subjekty, regiony a země schopny těmto tlakům odolat a být konkurenceschopnými. K výzvam a příležitostem, jak danou situaci nového prostředí v jednadvacátém století zvládnout, patří zejména přechod k ekonomice a společnosti znalostí (knowledge-based economy), stále více vyzdvihovalý jak v odborné literatuře, tak v politických dokumentech (EU, OECD). Znamená to též uznání znalostí (vědění) jako strategického aktiva. K charakteristickým rysům posunu k ekonomice a společnosti založené stále více na tvorbě, difúzi a využití nových znalostí patří pak zejména intenzivní rozvoj výzkumných aktivit a struktur, provázený současně rostoucím tlakem na inovační dimenzi výzkumu a na stále rychlejší praktické využití jeho výsledků, intenzifikace produkce, šíření a implementace produktových, procesních, organizačních a sociálních inovací a zvyšující se požadavky na vzdělanost a růst kvalifikace lidí. V EU patří proto oblasti výzkumu, vývoje a inovací k prioritám a jsou stále více považovány za klíč k růstu evropské konkurenceschopnosti v podmínkách globalizované ekonomiky.

Lisabonská strategie EU přijatá v roce 2000 spojila ekonomický růst a konkurenceschopnost se sociální kohezí a udržitelným rozvojem a jako předpoklad k souběžnému splnění těchto cílů vytyčila právě přechod ke znalostní společnosti. Orientovala pak rovněž k „magickému“ 3% podílu výdajů na výzkum a vývoj na HDP, což byl podíl výdajů zhruba srovnatelný se stávající úrovní USA a Japonska, ale vytyčila ho ve zcela jiných podmínkách a v podstatě s jinými výchozími záměry. Na jarním zasedání Evropské rady v roce 2002 v Barceloně byly v návaznosti na Lisabonskou strategii schváleny cíle podpory výzkumu a vývoje motivující členské země EU k dosažení podílu výdajů na výzkum a vývoj na HDP ve výši 3 % do roku

2010 v členění na 1% podíl z veřejných zdrojů a 2% podíl ze soukromých zdrojů. Realizace těchto cílů však není jednoduchou záležitostí, jak ukazuje dosavadní vývoj.

Nicméně výše uvedený analyzovaný cíl se týká vstupů do výzkumu a vývoje, větší pozornost však bude nutno zaměřit také na výstupy a důsledky požadovaných investic, kde Evropa v řadě ukazatelů rovněž zaostává za USA a Japonskem. Zejména se jedná o oblast inovací, kam má směřovat také jedna ze stěžejních iniciativ strategie Evropa 2020. I v tomto směru se vlastně ve velké míře pokračuje v tom, co již požadovala Lisabonská strategie. Komise navrhuje věnovat se ale také vytvoření nového ukazatele, který by v daných souvislostech lépe vyjadřoval intenzitu výzkumu, vývoje a inovací. Inovační výkonnost, se kterou se v současné době operuje, je v podstatě založena na souboru celé řady vybraných ukazatelů vstupů a výstupů inovačních aktivit, které jsou používány pro benchmarking jednotlivých zemí.

2. Stěžejní iniciativa k podpoře inovací

K podpoře vytyčených cílů je stanoveno ve strategii Evropa 2020 těchto sedm stěžejních iniciativ [1]:

- Unie inovací;
- Mládež v pohybu;
- Digitální program pro Evropu;
- Evropa méně náročná na zdroje;
- Průmyslová politika pro éru globalizace;
- Program pro nové dovednosti a pracovní místa;
- Evropská platforma pro boj proti chudobě.

K prioritě inteligentního růstu se vztahují první tři stěžejní iniciativy, přičemž jedna z nich se výslovně zaměřuje na inovace jako zdroj dalšího růstu a zvyšování konkurenceschopnosti. Cílem této iniciativy nazvané Unie inovací (Innovation Union) je zaměřit výzkumnou a inovační politiku na výzvy, jimž čelí současná evropská společnost (např. změna klimatu, zdraví, demografické změny, účinné nakládání se zdroji a energií). V této souvislosti se akcentuje posílení každého článku inovačního procesu, a to od základního výzkumu až po komercializaci. K tomuto účelu si Evropská komise vymezuje řadu záměrů, na nichž by měla na úrovni EU pracovat. K nim má patřit:

- dokončení realizace Evropského výzkumného prostoru;
- vytvoření strategického programu pro výzkum zaměřený na aktuální celoevropské výzvy, jako jsou potřeby zabezpečení energií, potřeby v oblasti dopravy, změny klimatu a účinné využívání zdrojů, zdraví a stárnutí obyvatelstva, potřeby změn výrobních postupů a hospodaření s půdou zajišťujících větší šetrnost k životnímu prostředí a rovněž zlepšení společného plánování s členskými státy a regiony;
- vytvoření lepších rámcových podmínek pro inovace v podnikové sféře, k čemuž má náležet mimo jiné řada opatření v oblasti ochrany práv duševního vlastnictví (např. jednotný patent EU a zvláštní patentový soud, zlepšení přístupu malých a středních podniků k ochraně práv duševního vlastnictví apod.), ve zvýšení dostupnosti kapitálu pro malé a střední podniky a ve větším využívání politik orientovaných na poptávku po inovacích (např. prostřednictvím public procurement);
- zahájení programu „Evropská inovační partnerství“ mezi EU a členskými státy se záměrem urychlit vývoj a využívání technologií nezbytných ke splnění stanovených cílů, přičemž první partnerství budou zaměřena na „vytvoření bioekonomiky do roku 2020“, na

„klíčové technologie pro vytvoření evropské průmyslové budoucnosti“ a na „technologie umožňující starším lidem žít nezávislý život a být aktivní ve společnosti“;

- posílení a další rozvoj úlohy nástrojů EU na podporu inovací (např. strukturální fondy, rámcový program výzkumu a vývoje, rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace (CIP) apod.) včetně využití těsnější spolupráce s Evropskou investiční bankou a dále celkové zvýšení účinnosti postupů usnadňujících přístup malých a středních firem k finančním prostředkům;
- podpora partnerství v oblasti znalostí se záměrem vytvoření silnějších vazeb mezi vzděláváním a podnikáním, výzkumem a inovacemi (i s využitím Evropského technologického institutu) a podpora inovativních firem při startu.

Na úrovni jednotlivých členských zemí se pak v rámci strategie Evropa 2020 požadují tyto aktivity:

- provést reformy národních a regionálních systémů výzkumu, vývoje a inovací s cílem urychlit dosahování špičkových výsledků a zajistit vhodnou specializaci;
- posílit spolupráci mezi univerzitami, výzkumnými ústavami a podniky, zlepšit přeshraniční spolupráci v oblastech s přidanou hodnotou pro EU a upravit národní postupy financování tak, aby byla podpořena difúze technologií po celém území EU;
- usilovat o zajištění dostatečného počtu absolventů přírodních, matematických a technických studijních oborů;
- zaměřit školní vzdělávání ke kreativě, inovacím a podnikání;
- položit důraz na investice do znalostí a využít k tomuto účelu daňových pobídek i dalších nástrojů financování určených na podporu soukromých investic do výzkumu a vývoje.

Podíváme-li se blíže na tyto záměry stěžejní iniciativy k podpoře inovací a budeme-li je konfrontovat s Lisabonskou strategií, lze konstatovat, že ve velké míře dochází k pokračování v jejích záměrech, které se nepodařilo z různých příčin realizovat v uplynulé dekádě. S problematikou inovací v uvedené iniciativě pak také poměrně těsně souvisí iniciativa Průmyslová politika pro éru globalizace, která má podpořit zlepšení podnikatelského prostředí, zejména pro malé a střední podniky, a podpořit rozvoj silné a udržitelné evropské průmyslové základny tak, aby byla konkurenceschopná v celosvětovém měřítku. Dosažené výsledky při realizaci stěžejní iniciativy Unie inovací mají být průběžně sledovány a každoročně hodnoceny a k tomuto účelu bude mimo jiné také používán nový Unijní inovační zpravodaj (Innovation Union Scoreboard – IUS).

3. Multikriteriální hodnocení inovační výkonnosti v EU

V podmínkách globalizované ekonomiky vzrostla pozornost věnovaná vytváření různých hodnotících žebříčků, umožňujících mezinárodní porovnání konkurenceschopnosti a inovační výkonnosti. Využívají se přitom nejen jednotlivé indikátory, ale i souhrnné indexy založené na různých vybraných faktorech ekonomického i sociálního vývoje. K nejvíce respektovaným každoročním hodnocením konkurenceschopnosti zemí patří zejména Global Competitiveness Index publikovaný Světovým ekonomickým fórem a World Competitiveness Scoreboard uváděný v IMD World Competitiveness Yearbook. V těchto hodnoceních, která jsou založena na multikriteriálním přístupu, je obsažena i situace jednotlivých srovnávaných zemí v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. V rámci EU bylo pak v souvislosti s Lisabonskou strategií zahájeno speciální hodnocení orientované na růst inovační výkonnosti členských zemí.

Hodnocení inovační výkonnosti, se kterým se v současné době v EU operuje, je v podstatě založeno na souboru celé řady vybraných ukazatelů vstupů a výstupů inovačních aktivit a na použití komplexního ukazatele mezinárodního hodnocení inovační výkonnosti,

tzv. souhrnného inovačního indexu (Summary Innovation Index – SII), který je neváženým průměrem standardizovaných hodnot všech ukazatelů používaných pro porovnání jednotlivých zemí. Pracuje se také s dynamikou růstu inovační výkonnosti měřenou změnami jednotlivých ukazatelů a SII. Výsledky hodnocení byly v uplynulé dekádě každoročně s podporou Evropské komise publikovány v Evropském inovačním zpravodaji (European Innovation Scoreboard – EIS). Tento zpravodaj byl spolu s metodikou hodnocení připraven na základě požadavku Evropské rady z jarního zasedání v roce 2000 v Lisabonu. Jeho úkolem bylo přispět k tzv. otevřené metodě koordinace národních politik v rámci EU. Cílem tohoto hodnocení inovační výkonnosti nebylo stanovit pouhé pořadí zemí, ale hledat příčiny úspěchů i zaostávání a cesty pro uplatnění nejlepších postupů (best practices) při respektování specifík jednotlivých zemí. Proto začal být Evropský inovační zpravodaj (EIS) se svými ukazateli považován za účinný nástroj pro benchmarking inovačních politik jednotlivých zemí a celků.

V průběhu jeho používání se však metodika hodnocení postupně upravovala a měnila. K nejvýraznějším změnám došlo v roce 2005, kdy byl EIS zcela revidován, a dále v roce 2008, kdy byla podstatně změněna struktura jeho ukazatelů a zavedena řada nových ukazatelů. Ukazatele byly od tohoto roku také zařazeny do skupin a bloků. Hodnocení bylo prováděno jak podle jednotlivých ukazatelů včetně jejich trendů, tak na základě souhrnného inovačního indexu a jeho trendů. Hodnocení EIS zahrnuje kromě členských zemí EU postupně i některé další evropské země. Pozornost se věnuje i porovnání EU a jejích členských zemí s USA a Japonskem a v poslední době i se zeměmi BRIC, zejména s Čínou. V posledním vydání EIS byla pak použita struktura tří bloků (zdroje, podnikové aktivity a výstupy) a sedmi skupin ukazatelů s celkem 29 jednotlivými hodnotícími ukazateli včetně uvedení jejich zdrojů dat a referenčního roku [5].

Na dosavadní EIS navazuje výše zmíněný nový Unijní inovační zpravodaj (Innovation Union Scoreboard – IUS), jehož účelem je průběžně sledovat a každoročně hodnotit dosažené výsledky při realizaci stěžejní iniciativy Unie inovací stanovené ve strategii Evropa 2020 [6]. Údaje budou nadále každoročně publikovány za jednotlivé členské země EU, za EU-27 a za další evropské země, které nejsou členy EU, a také za hlavní konkurenty EU, a to s využitím posledních dostupných statistik. U členských zemí EU se má usilovat rovněž o zpřístupnění údajů na regionální úrovni. U některých ukazatelů se zvažuje použít i členění podle pohlaví (např. v oblasti lidských zdrojů). Toto hodnocení inovační výkonnosti má probíhat po celou dobu implementace strategie Evropa 2020, přičemž se předpokládá, že bude pravidelně přezkoumáváno v závislosti na dostupnosti nových datových zdrojů nebo na nové orientaci politik. Komise také naznačila, že bude zřejmě hledat i další výkonnostní ukazatele v oblasti znalostí a inovací.

Unijní inovační zpravodaj (IUS) má tedy jako nástroj monitoringu implementace stěžejní iniciativy Unie inovací pokračovat v multikriteriálním hodnocení a porovnávání inovační výkonnosti členských zemí EU-27 a ukazovat na relativně silné a slabé stránky jejich výzkumných a inovačních systémů. Původních 29 ukazatelů v EIS bylo nahrazeno souborem 25 ukazatelů, které mají údajně lépe zachytit výkonnost celých národních systémů výzkumu a inovací. Pokud jde o nově vytvořený soubor ukazatelů v IUS, 19 indikátorů bylo převzato z původního EIS s tím, že z nich pouze 12 nebylo změněno, 2 indikátory byly spojeny a 5 bylo částečně změněno na základě širší nebo užší definice nebo odlišným pojmenováním. Lze tedy říci, že 18 indikátorů je v podstatě ekvivalentních k EIS 2009 a dalších 7 indikátorů bylo nově zavedeno do tohoto systému hodnocení inovační výkonnosti. K těmto novým indikátorům patří mezinárodní společné vědecké publikace, vědecké publikace řazené mezi 10 % nejvíce citovaných publikací na světě, studenti-doktorandi ze zemí mimo EU, přihlášky vynálezů v rámci Smlouvy o patentové spolupráci, přihlášky vynálezů v rámci Smlouvy o patentové spolupráci, týkající se společenských výzev, rychle rostoucí inovující podniky a

zaměstnanost v činnostech náročných na znalosti (zpracovatelský průmysl a služby). Celkové srovnání změn v použitých ukazatelích poskytuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 – Porovnání použitých ukazatelů hodnocení inovační výkonnosti v EIS 2009 a IUS 2010

EIS 2009	IUS 2010	Změny
ZDROJE (předpoklady)	ZDROJE (předpoklady)	
Lidské zdroje	Lidské zdroje	
Absolventi přírodovědných, technických, společenskovedních a humanitních oborů vysokých škol (na 1000 obyvatel ve věku 20-29 let)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Absolventi doktorského studia v přírodovědných, technických, společenskovedních a humanitních oborech (na 1000 obyvatel ve věku 25-34 let)	Noví absolventi doktorského studia (na 1000 obyvatel ve věku 25-34 let) podle mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 6 – terciární vzdělání, druhý stupeň	Změna definice oproti EIS 2009
Obyvatelstvo s terciárním vzděláním (na 100 obyvatel ve věku 25-64 let)	Procento populace ve věku 30-34 let s úplným terciárním vzděláním	Zúžení věkové skupiny oproti EIS 2009
Zapojení do celoživotního vzdělávání (na 100 obyvatel ve věku 25-64 let)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Mládež se středním vzděláním (% populace ve věku 20-24 let)	Procento mládeže ve věku 20-24 let s alespoň úplným středním vzděláním	Obsahově identické, jiný název ukazatele
	Otevřené, excelentní a atraktivní výzkumné systémy	
	Mezinárodní společné vědecké publikace (na 1 milion obyvatel)	Nový ukazatel
	Vědecké publikace, řazené mezi 10 % nejvíce citovaných publikací na světě (jako % všech vědeckých publikací v zemi)	Nový ukazatel
	Studenti-doktorandi ze zemí mimo EU (% z celkového počtu doktorandů v zemi)	Nový ukazatel
Finance a podpora	Finance a podpora	
Veřejné výdaje na výzkum a vývoj (% HDP)	Veřejné výdaje na výzkum a vývoj (% HDP)	Stejný ukazatel
Rizikový kapitál (% HDP)	Rizikový kapitál (% HDP)	Stejný ukazatel
Úvěry od soukromého sektoru (% HDP)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Přístup firem k širokopásmové komunikační síti – broadband (% firem)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
PODNIKOVÉ AKTIVITY	PODNIKOVÉ AKTIVITY	
Výdaje podniků	Výdaje podniků	
Výdaje podnikové sféry na výzkum a vývoj (% HDP)	Výdaje podnikové sféry na výzkum a vývoj (% HDP)	Stejný ukazatel
Výdaje na IT (% HDP)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Výdaje na inovace bez výdajů na výzkum a vývoj (% obratu)	Výdaje na inovace bez výdajů na výzkum a vývoj (% obratu)	Stejný ukazatel
Vazby a podnikání	Vazby a podnikání	
MSP s vlastními inovacemi (% z celkového počtu MSP)	MSP s vlastními inovacemi (% z celkového počtu MSP)	Stejný ukazatel
MSP se spoluprací na inovacích (% z celkového počtu MSP)	MSP se spoluprací na inovacích (% z celkového počtu MSP)	Stejný ukazatel
Obnova firem – vzniklé a zaniklé MSP (% z celkového počtu MSP)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Společné public-private publikace (na 1 milion obyvatel)	Společné public-private publikace (na 1 milion obyvatel)	Stejný ukazatel
Výkonnost	Duševní (nehmotná) aktiva	
Příhlášky vynálezů u EPO (počet na 1 milion obyvatel)		Tento ukazatel nebude v IUS používán

	Příhlášky vynálezů v rámci Smlouvy o patentové spolupráci (PCT) na 1 miliardu PPS HDP	Nový ukazatel
	Příhlášky vynálezů v rámci Smlouvy o patentové spolupráci, týkající se společenských výzev (zmírnění změny klimatu, zdraví aj.), na 1 miliardu PPS HDP	Nový ukazatel
Ochranné známky Společenství (počet na 1 milion obyvatel)	Ochranné známky Společenství na 1 miliardu PPS HDP	Změna jmenovatele
Průmyslové vzory Společenství (počet na 1 milion obyvatel)	Průmyslové vzory Společenství na 1 miliardu PPS HDP	Změna jmenovatele
Technologická platební bilance (% HDP)		Pokryto v ukazateli příjmů ve skupině ekonomických efektů
VÝSTUPY	VÝSTUPY	
Inovátoři	Inovátoři	
MSP zavádějící produktové nebo procesní inovace (% z celkového počtu MSP)	MSP zavádějící produktové nebo procesní inovace (% z celkového počtu MSP)	Stejný ukazatel
MSP zavádějící marketingové nebo organizační inovace (% z celkového počtu MSP)	MSP zavádějící marketingové nebo organizační inovace (% z celkového počtu MSP)	Stejný ukazatel
Efektivita zdrojů u inovátorů (snížení pracovních nákladů, nákladů na materiál a energii) jako % všech firem		Tento ukazatel nebude v IUS používán
	Rychle rostoucí inovující podniky	Nový ukazatel
Ekonomické efekty	Ekonomické efekty	
Zaměstnanost v medium-high-tech a high-tech zpracovatelském průmyslu (% celkové pracovní síly)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
Zaměstnanost ve znalostně intenzivních službách (% celkové pracovní síly)		Tento ukazatel nebude v IUS používán
	Zaměstnanost v činnostech náročných na znalosti (zpracovatelský průmysl a služby) jako % pracovní síly	Nový ukazatel
Export medium-high-tech a high-tech výrobků zpracovatelského průmyslu (% z celkového exportu výrobků)	Export medium-high-tech a high-tech výrobků zpracovatelského průmyslu (% z celkového exportu výrobků)	Stejný ukazatel
Export služeb náročných na znalosti (% z celkového exportu služeb)	Export služeb náročných na znalosti (% z celkového exportu služeb)	Stejný ukazatel
Prodej nových produktů z hlediska trhu (% z celkového obrátu všech podniků)	Prodej nových produktů z hlediska trhu a nových produktů z hlediska firmy (jako % z celkového obrátu všech podniků)	Spojení 2 původních ukazatelů EIS 2009 do 1 ukazatele
Prodej nových produktů z hlediska firmy (% z celkového obrátu všech podniků)		
	Příjmy z licencí a patentů ze zahraničí (jako % HDP)	Část ukazatele technologické platební bilance z EIS 2009

Poznámka: MSP – malé a střední podniky

Ukazatele inovační výkonnosti a trendové analýzy jsou sledovány nejen za členské země EU-27, ale také za některé další evropské země (Švýcarsko, Norsko, Island, Chorvatsko, Srbsko, Makedonie a Turecko). Na redukovaném souboru 12 indikátorů jsou pak prováděna porovnání EU-27 též s USA, Japonskem a zeměmi BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína).

Pokud jde o používané zdroje dat, jsou jimi Eurostat a jiné mezinárodně uznávané zdroje (OECD, OHIM, EVCA, Thomson/Scopus) s ohledem na potřebnou srovnatelnost mezi zeměmi. Nicméně problémem zůstává rozdílná aktuálnost dat jednotlivých indikátorů (v případě IUS 2010 pro 10 ukazatelů jsou k dispozici data za rok 2009, u 10 ukazatelů za rok 2008 a u 4 ukazatelů poslední data dokonce za rok 2007). Data pro ukazatel rychle rostoucí inovující podniky (jako procento z celkového počtu podniků) nejsou ještě v uspokojivé

podobě zajištěna, jejich dostupnost je verifikována, a tudíž pro propoččet souhrnného ukazatele inovační výkonnosti bylo použito zatím 24 ukazatelů. V daném kontextu dostupnosti a rozdílné aktuálnosti dat pro jednotlivé ukazatele zpracovatelé IUS 2010 poukazují také na to, že nejsou zatím plně promítnuty dopady finanční a ekonomické krize na inovační výkonnost EU a jednotlivých členských zemí. Pro srovnání se zeměmi BRIC, které se (zvláště pak Čína) dynamicky rozvíjejí, jsou k dispozici srovnatelná data často až s několikaletým zpožděním, což snižuje jejich vypovídací hodnotu a omezuje možnosti prováděných hodnocení pro potřeby aktuální inovační politiky EU a jejích členských zemí.

Pro hodnocení celkového procesu dohánění se mají používat dva typy konvergence (v růstových analytických studiích), a to sigma konvergence a beta konvergence, které se opírají o regresní a korelační analýzu. O sigma konvergenci se hovoří, když se rozptyl inovační výkonnosti v dané skupině ekonomik zmenšuje (měřeno poměrem směrodatné odchylky a průměru výkonnosti členských států EU). V letech 2006-2010 docházelo sice k redukci tohoto rozptylu, ale zpomalujícím se tempem. Beta konvergence se používá v tom případě, jestliže chceme porovnávat růst sledovaných ukazatelů u zemí s různou inovační úrovní, a tedy s různou výchozí základnou. Může být měřena jako parciální korelace mezi růstem inovační výkonnosti v čase a její počáteční úrovní. Konvergence je nyní podle výsledků IUS 2010 dominantním jevem ve dvou výkonnostních skupinách, a to ve skupině zemí označovaných jako mírní inovátoři (moderate innovators) a ve skupině zemí zařazených pod hlavičkou slabší inovátoři (modest innovators). Podle publikovaných výsledků sigma konvergence a beta konvergence se pak potvrzuje celkový proces dohánění v rámci EU, což má znamenat, že dosud srovnatelně méně inovující země směřují k rychlejšímu růstu v ukazatelích inovační výkonnosti a že se rozptyl v inovační výkonnosti mezi jednotlivými zeměmi, resp. skupinami zemí zmenšuje. Problémem však zůstává interpretace tohoto přístupu k hodnocení a jeho výsledků s ohledem na konkurenceschopnost EU ve vztahu k jejím hlavním světovým konkurentům.

Podle údajů IUS 2010 je inovační výkonnost USA a Japonska stále vyšší než v případě EU-27 [6]. Mezera v inovační výkonnosti mezi USA a EU-27 se v období do roku 2007 podle dosavadního měření EIS sice zmenšovala, ale poslední tři roky se relativní vzestup EU-27 zpomalil, a tato mezera se tak podle výsledků IUS 2010 velmi pomalu zvyšovala. Celkově dosahuje průměr z ukazatelů inovační výkonnosti v případě USA hodnoty o 49 % vyšší než v případě EU-27 (podle IUS 2010). Pokud jde o mezeru inovační výkonnosti mezi Japonskem a EU-27, zůstala v období od roku 2008 zhruba stabilní. Tato mezera je zde ale o něco menší, japonská inovační výkonnost překračuje úroveň EU-27 o 40 %. Ke srovnatelnému hodnocení EU-27 s USA a Japonskem bylo však použito pouze 12 ukazatelů z IUS: noví absolventi doktorského studia, terciární vzdělání, mezinárodní společné vědecké publikace, nejvíce citované publikace, veřejné výdaje na výzkum a vývoj, podnikové výdaje na výzkum a vývoj, společné public-private publikace, PCT patenty, patenty na základě společenských výzev, export medium-high-tech a high-tech výrobků, export služeb náročných na znalosti a příjmy z licencí a patentů ze zahraničí.

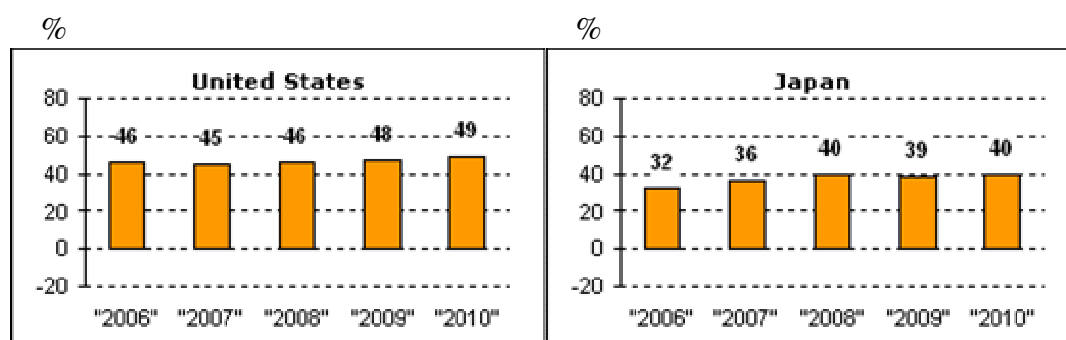
USA vykazují lepší výsledky v 10 těchto ukazatelích použitých pro srovnání s EU-27, to znamená v jejich naprosté většině a celkově i za vytvářené bloky těchto ukazatelů (zdroje, podnikové aktivity a výstupy). Zejména mají USA převahu v příjmech z licencí a patentů ze zahraničí, ve společných public-private publikacích, v terciárním vzdělání a v podnikových výdajích na výzkum a vývoj. EU-27 dosahuje lepších výsledků pouze ve 2 ukazatelích použitých pro srovnání, a to ve veřejných výdajích na výzkum a vývoj a v exportu služeb náročných na znalosti. Pozitivním jevem ale je, že již ve většině ukazatelů (s výjimkou příjmů z licencí a patentů, nových absolventů doktorského studia, mezinárodních společných vědeckých publikací a výdajů podnikové sféry na výzkum a vývoj) vykazuje EU-27 o něco vyšší dynamiku.

Stejně tak Japonsko vykazuje lepší výsledky než EU-27 v 7 ukazatelích a i celkově za jejich jednotlivé bloky. Mnohem lepší pozici má v příjmech z licencí a patentů ze zahraničí, v podnikových výdajích na výzkum a vývoj a v přihláškách vynálezů. EU-27 je pak ve srovnání s Japonskem aktivnější a výkonnější v počtu nových absolventů doktorského studia, nejvíce citovaných publikacích, v exportu služeb náročných na znalosti, v mezinárodních společných vědeckých publikacích a ve veřejných výdajích na výzkum a vývoj.

Souhrnně se opoždění EU-27 za USA i Japonskem v inovační výkonnosti vysvětluje především menší konkurenceschopností v mezinárodních patentových aktivitách, méně efektivními vazbami veřejného výzkumu a soukromého sektoru, úrovní terciárního vzdělání, nižšími výdaji podnikové sféry na výzkum a vývoj a méně úspěšnou komercializací výzkumných výsledků.

Rostoucí pozornost se věnuje již i pozici EU-27 ve vztahu ke skupině zemí BRIC (Brazílie, Rusko, Indie, Čína). Celkově měla EU-27 na základě souboru použitých 12 ukazatelů (většinou s referenčními roky 2007 a 2008) vyšší inovační výkonnost ve srovnání s každou z těchto zemí. Rozdíl v inovační výkonnosti vůči Indii zůstal stabilní v průběhu posledních pěti let a vůči Rusku (ze zemí BRIC nejnižší vykazovaná mezeře) se mírně zvýšil. Brazílie a zejména Čína se pak projevují jako země dohánějící postupně inovační výkonnost EU-27. Především v případě Číny je v posledních letech uplynulé dekády zřetelné další zlepšování ukazatelů inovační výkonnosti.

Graf č. 1 – Rozdíl mezi inovační výkonností mimoevropských zemí a EU-27 (v %)

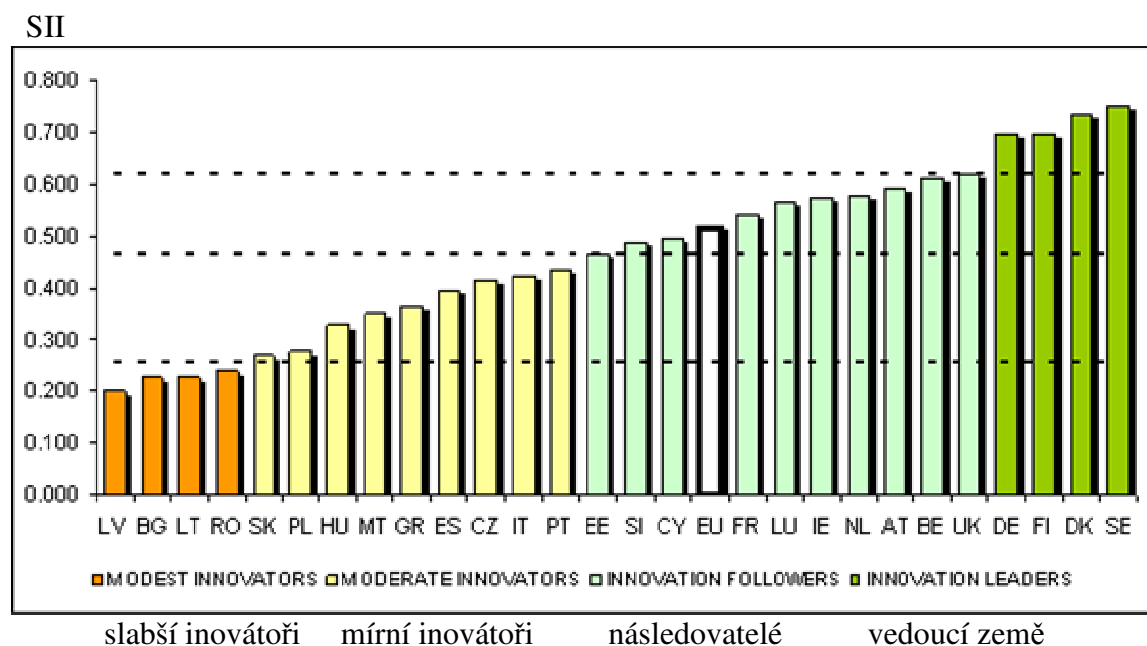
Pramen: IUS 2010

Na výše uvedené mezeře v inovační výkonnosti ve vztahu k USA a Japonsku se zřejmě podílí i rozmanitost zemí, které jsou členy EU-27, jejich rozdílná úroveň v oblasti vědy, technologií a ekonomiky. To ukazuje jak v EIS 2009, tak v první publikaci IUS 2010 použité rozdělení členských zemí EU do čtyř skupin a jejich pořadí podle souhrnné inovační výkonnosti jako průměru stanoveného na základě daného souboru vybraných ukazatelů. Vzhledem k tomu, že IUS má být monitorovacím nástrojem po celé období realizace stěžejní iniciativy Unie inovací v rámci strategie Evropa 2020, lze předpokládat, že se bude nadále v kontextu stanoveného cíle konvergence operovat se skupinami členských zemí EU a jejich pořadím na základě dosažené rozdílné úrovně inovační výkonnosti a jejího růstu u těchto zemí. IUS 2010 přináší změnu označení v případě poslední výkonnostní skupiny. Tato byla dosud prezentována jako skupina dohánějících zemí (catching-up countries) a nyní bylo použito jejich označení jako slabší inovátoři (modest innovators). Došlo i k určitému přesunu v zařazení některých zemí do skupin a ke změně jejich pořadí na škále inovační výkonnosti (zřejmě také vlivem změněného souboru sledovaných ukazatelů). Nicméně celková koncepce politiky zvyšování inovační výkonnosti v rámci EU založená na dohánění a konvergenci se

v podstatě nemění. Členské státy EU jsou v IUS 2010 rozděleny do následujících 4 skupin (vnitřní členění je podle jejich celkového pořadí v dosažené inovační výkonnosti):

- *Vedoucí země* (Innovation leaders): Švédsko, Dánsko, Finsko a Německo, které dosahují značně vyšší inovační výkonnost, než je průměr EU-27, přičemž mezi nimi ale existují i určité rozdíly v dynamice. V EIS 2009 v této skupině zemí byla zařazena ještě Velká Británie.
- *Následovatelé* (země „ve druhém sledu“, Innovation followers): Velká Británie, Belgie, Rakousko, Nizozemsko, Irsko, Lucembursko, Francie, Kypr, Slovinsko a Estonsko, jejichž inovační výkonnost je nižší ve srovnání s inovačními lídry, ale vyšší nebo těsně blízká průměru EU-27. V EIS 2009 byly do skupiny těchto zemí nově zařazeny 3 země (Kypr, Slovinsko a Estonsko), u nichž došlo k výraznému zlepšení hodnocených parametrů, které však i nadále zůstávají těsně pod průměrem EU-27.
- *Mírní inovátoři* (Moderate innovators): Portugalsko, Itálie, Česká republika, Španělsko, Řecko, Malta, Maďarsko, Polsko a Slovensko, jejichž hodnota souhrnného inovačního indexu je nižší než průměr EU-27. V EIS 2009 bylo do skupiny těchto zemí nově zařazeno 5 členských zemí EU (Litva, Maďarsko, Malta, Polsko a Slovensko), z nichž byla nyní Litva přeřazena zpět do nejnižší výkonnostní skupiny.
- *Slabší inovátoři* (Modest innovators): Rumunsko, Litva, Bulharsko a Lotyšsko s inovační výkonností značně nižší oproti průměru EU-27. Poukazuje se sice, že Bulharsko a Rumunsko patří k zemím se srovnatelně nejvyšší dynamikou v inovační výkonnosti ze všech členských zemí EU, nicméně nelze přehlédnout jejich nízkou výchozí základnu.

Graf č. 2 – Souhrnný inovační index EU-27 (SII) 2010

Poznámka: Souhrnný inovační index (Summary Innovation Index – SII) 2010, který je neváženým průměrem standardizovaných hodnot všech 24 ukazatelů použitých pro porovnání jednotlivých členských zemí EU v intervalu výkonnosti od 0 do 1, vyjadřuje s ohledem na dostupnost dat výkonnost v letech 2008-2009. Průměr EU-27 dosáhl hodnoty 0,516. Inovační výkonnost vedoucích zemí je nejméně o 20 % vyšší než průměr EU-27, inovační následovatelé dosahují hodnoty inovační výkonnosti o méně než 20 % vyšší oproti průměru EU-27 nebo hodnoty do 10 % pod průměrem EU-27, mírní inovátoři se nacházejí v intervalu od 10 % do 50 % včetně pod průměrem EU-27 a slabší inovátoři vykazují hodnoty nižší než 50 % průměru EU-27.

Pramen: IUS 2010

Do výše prováděného porovnání jsou zařazeny i některé další evropské země, které nejsou členskými státy EU. Za pozornost přitom stojí, že nejvyšší inovační výkonnost v rámci všech evropských zemí vykazuje Švýcarsko.

Pokud jsou členské země EU posuzovány s ohledem na míru růstu své inovační výkonnosti, ukazuje se, že nejvyšší průměrný roční růst za období posledních pěti let (více než 5 %) dosahovalo Bulharsko, Estonsko, Malta, Rumunsko, Portugalsko a Slovinsko. Průměrný roční růst EU-27 byl 0,85 %, přičemž byly značné rozdíly mezi jednotlivými ukazateli a skupinami ukazatelů vytvářejícími celkovou inovační výkonnost. Nejsilněji se v EU-27 tento růst projevoval ve skupině ukazatelů týkajících se vytváření tzv. otevřených, excelentních a atraktivních výzkumných systémů (zvláště v případě mezinárodních společných vědeckých publikací, a to na úrovni více než 6 %) a v aktivech duševního vlastnictví (zejména v případě ochranných známek, kde se pohyboval zhruba na úrovni 10 %). Naopak výkonnost se snížila ve skupinách ukazatelů finance a podpora, podnikové výdaje a inovátoři. Vůbec největší pokles zaznamenaly výdaje na inovace bez zahrnutí výdajů na výzkum a vývoj (o 9 %).

Tabulka č. 2 – Růst inovační výkonnosti

Skupina zemí EU	Míra průměrného růstu ^{*)} (v %)	Růstoví lídři	Mírně rostoucí země	Pomalou rostoucí země
Vedoucí země	1,6	Finsko, Německo		Dánsko, Švédsko
Následovatelé	2,6	Estonsko, Slovinsko	Belgie, Francie, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko	Kypr, Velká Británie
Mírní inovátoři	3,5	Malta, Portugalsko	Česká republika, Itálie, Maďarsko, Polsko, Řecko, Slovensko, Španělsko	
Slabší inovátoři	3,3	Bulharsko, Rumunsko	Lotyšsko	Litva

^{*)} Míra průměrného ročního růstu je počítána za pětileté období

Pramen: IUS 2010

Celkově zřetelná je i zde dlouhodobá snaha orgánů EU o konvergenci členských zemí v dosahované inovační výkonnosti, která vyplývá i ze zaměření a výsledků jednotlivých EIS v předchozích letech. Při posledním posuzování vývoje inovační výkonnosti nebyly však s ohledem na dostupná data ještě patřičně vyhodnoceny dopady ekonomické krize, ale dílčí průzkumy a šetření potvrzují obavy z určitého zpomalení, resp. narušení konvergenčních procesů v inovační výkonnosti mezi zeměmi EU-27. Poměrně rychlý vzestup inovační výkonnosti probíhající ve srovnatelně slabších ekonomikách zřejmě nebude udrženo, a to alespoň krátkodobě s ohledem na odlišnou hloubku průběhu a dopadů krize v jednotlivých zemích [7].

Pokud jde o srovnatelnou pozici České republiky v rámci EU-27, zařadila se obdobně jako v EIS 2009 do skupiny zemí označovaných jako mírní inovátoři. Podle souhrnného ukazatele inovační výkonnosti (s hodnotou 0,415) v hodnocení EIS 2009 to bylo dokonce první místo v této skupině zemí relativně těsně pod průměrem zemí EU-27 (0,478). Podle pořadí se pak Česká republika v této databázi EIS umístila mezi členskými státy EU-27 na 15. místě (z nových členských zemí za Estonskem a Slovinskem). Podle IUS 2010 zaznamenala

však pokles o 2 místa na 17. pozici, když byla ještě předstižena Portugalskem a Itálií. Hodnota její inovační výkonnosti se ale v podstatě nezměnila (0,414). Nicméně se zvýšil odstup České republiky oproti průměru EU-27, který dosáhl hodnoty 0,516.

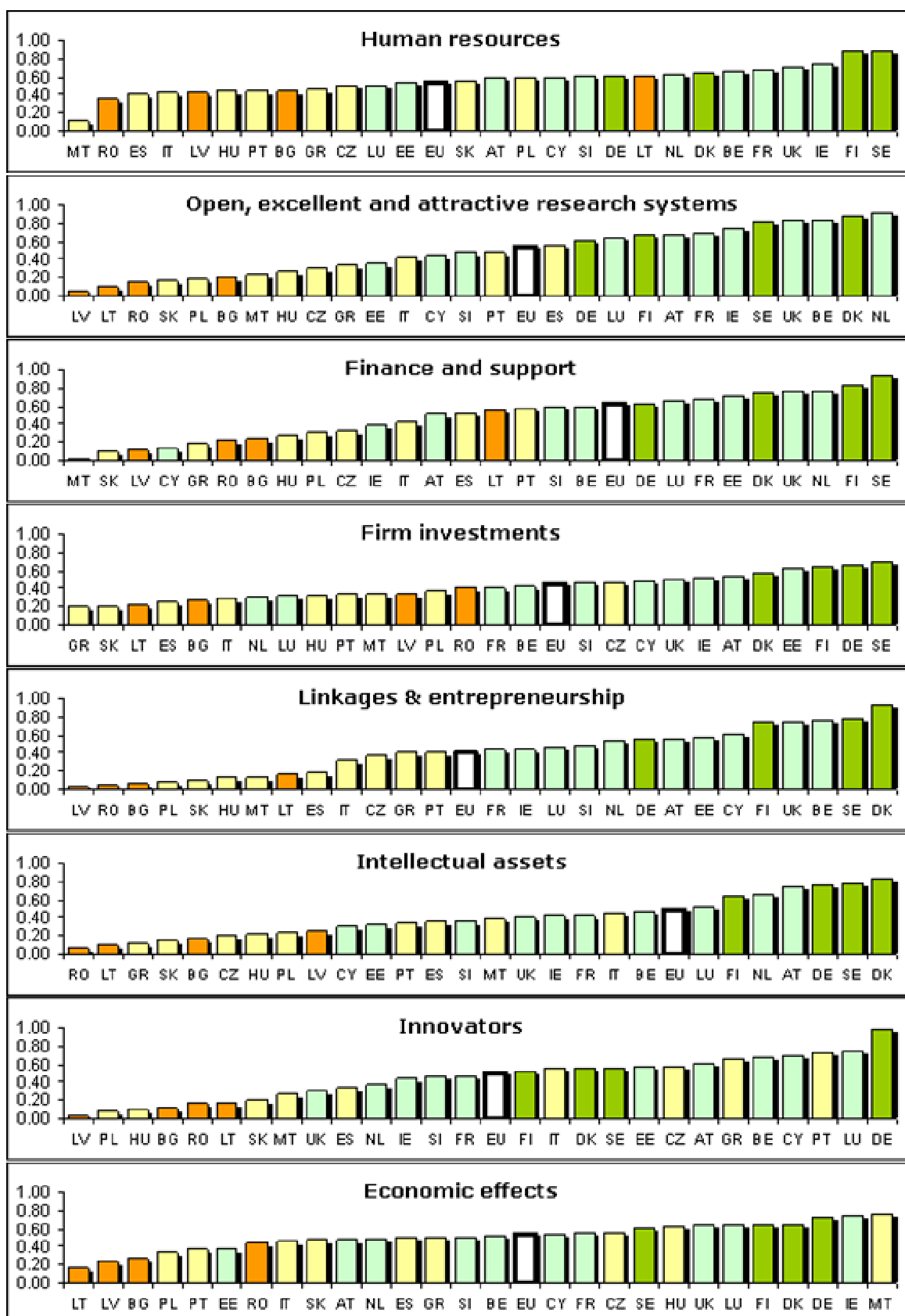
Podle dynamiky inovační výkonnosti, která je vypočítávána na základě vývoje jednotlivých ukazatelů tvořících SII, patří Česká republika podle hodnocení IUS 2010 s průměrným ročním růstem 2,57 % v pětiletém období mezi mírně rostoucí země ve skupině mírných inovátorů. V zemích EU-27 dosahoval tento průměrný roční růst 0,85 %. Mírní inovátoři, mezi něž byla Česká republika přeřazena ze skupiny dohánějících zemí (catching-up countries) již v EIS 2007, vykazují sice nižší inovační výkonnost než průměr zemí EU-27, ale mají vyšší růstové tendence. U České republiky se v těchto souvislostech očekává, že by mohla dosáhnout průměru EU podle souhrnného inovačního indexu v průběhu následujících 10 let.

Některé příznivé růstové trendy v oblasti inovační výkonnosti České republiky v posledních letech lze označit za pozitivní skutečnosti. Nicméně situace v řadě oblastí není stále ještě uspokojivá a také odstup za inovačně vyspělými zeměmi je dosud výrazný. Relativně slabé stránky České republiky (zaostávání za průměrem EU-27) lze identifikovat především:

- v oblasti práv duševního a průmyslového vlastnictví jako určitého mezivýstupu inovačního procesu, kde horší výsledky než Česká republika vykazuje pouze 5 zemí EU. Česká republika dosáhla v přihláškách vynálezů zhruba jen 25% úroveň průměru EU-27, přičemž právě patentové aktivity byly dlouhodobě relativně nejhoršími výsledky České republiky také v rámci dosud používaných srovnání EIS. Zaostávání je stále zřetelné i v případě komunitárních průmyslových vzorů (48% úroveň průměru EU-27) a ochranných známek (45% úroveň průměru EU-27);
- ve skupině ukazatelů finance a podpora, kde je zaostávání způsobeno zejména velmi nízkými investicemi rizikového kapitálu, které dosahují 10 % průměru EU-27;
- ve skupině ukazatelů otevřené, excelentní a atraktivní výzkumné systémy, kde se sice Česká republika pohybuje výrazně nad průměrem EU-27 v účasti na mezinárodních společných vědeckých publikacích, ale současně značně zaostává v nejvíce citovaných publikacích (45 % průměru EU-27) a zejména v počtu studentů-doktorandů ze zemí mimo EU (16 % průměru EU-27);
- ve společných public-private publikacích (68 % průměru EU-27), což prokazuje i dosud neuspokojivou spolupráci veřejného a soukromého sektoru ve výzkumu;
- v relativně nízkém podílu populace s úplným terciárním vzděláním ve věku 30-34 let na celkové populaci (54 % průměru EU-27). Ve skupině ukazatelů lidské zdroje se naopak nad průměrem EU-27 nachází Česká republika v případě mládeže se středoškolským vzděláním, kde zaujímá dokonce spolu se Slovenskem dlouhodobě čelní pozici v rámci EU. V počtu nových doktorandů se pak nachází Česká republika na úrovni průměru EU-27.

Mírně nad průměrem EU-27 se nachází Česká republika ve skupině ukazatelů podnikových investic do výzkumu, vývoje a inovací (v tomto případě však zcela vlivem výdajů na inovace s vyloučením intramulárních a extramulárních výdajů na výzkum a vývoj), dále ve skupině ukazatelů inovátoři (především v důsledku zvýšené aktivity u organizačních a marketingových inovací) a ve skupině ukazatelů charakterizujících ekonomické efekty inovací (zejména vlivem exportu medium-high-tech a high-tech výrobků zpracovatelského průmyslu a prodeje nových produktů z hlediska trhu a nových produktů z hlediska firmy při současně velmi výrazném zaostávání za průměrem zemí EU-27 v příjmech z licencí a patentů ze zahraničí).

Graf č. 3 – Inovační výkonnost členských zemí EU podle skupin ukazatelů

Pramen: IUS 2010

Novým speciálním tématem v IUS jsou inovace veřejného sektoru. Podle provedeného průzkumu na vzorku 4000 organizací ve veřejné správě bylo zjištěno, že inovace ve veřejných službách vzrostly (viz European Public Sector Innovation Scoreboard, The 2010 Innobarometer). Zhruba dvě třetiny organizací v sektoru veřejné správy zavedly v průběhu 3 let novou nebo významně zlepšenou službu. Pozitivní efekty plynoucí z těchto inovací se týkají lepšího přístupu uživatelů veřejných služeb k informacím, vyšší spokojenosti uživatelů těchto služeb, jejich rychlejšího a cílenějšího poskytování, zjednodušení administrativy, zlepšení pracovních podmínek a spokojenosti zaměstnanců sektoru veřejné správy a také snížení nákladů dosaženého zavedením inovace. Z průzkumu dále vyplynulo, že nejvýznamnějším hybným faktorem těchto inovací v EU bylo přijetí nových zákonů a regulačních mechanismů (podle 48 % respondentů), následované novými politickými prioritami a nařízenými implementacemi online poskytovaných služeb. Pravděpodobnost inovace služeb by se pak podle získaných poznatků měla zvyšovat s růstem velikosti instituce. Třemi hlavními informačními zdroji podnětů pro inovace podle průzkumu byly nápady zaměstnanců, managementu a klientů, resp. uživatelů. Nejvýznamnější pak byly tuzemské zdroje inovací. V rozvíjení inovací sehrával převažující roli top-down přístup. Bariéry pro inovace ve veřejném sektoru spočívaly především v nedostatku finančních a lidských zdrojů, což je obdobné zjištěním o bariérách inovačních aktivit v soukromém sektoru. Více než polovina respondentů dále uvedla, že veřejné zakázky přispěly k inovačnímu řešení služeb. Snížení nákladů na služby bez provedené inovace bylo pak méně častým řešením, stejně jako redukce dopadů na životní prostředí na základě řešení získaných cestou veřejných zakázek.

4. Konceptní, metodologické a datové problémy současného hodnocení inovační výkonnosti

Přes poměrné rozšíření a využívání inovačních zpravodajů pro benchmarking v současných inovačních politikách je nutno konstatovat, že stávající sledování inovační výkonnosti má dosud i některé konceptní, metodologické a datové problémy. Pokud jde o *konceptci přístupu*, stále chybí především odpovídající zohlednění různých specifík národních inovačních systémů. Proto k interpretaci výsledků souhrnného ukazatele inovační výkonnosti (SII) a případně i dalších vytvořených souhrnných ukazatelů tohoto typu je třeba přistupovat spíše obezřetně a především by měly být určitým východiskem hlubších analýz v jednotlivých zemích, regionech a oblastech. Na zřeteli musíme také mít, že v používaných ukazatelích hodnocení, na nichž je založen souhrnný inovační index, převládají ekonomické pohledy a přístupy. Otázkou v daném kontextu právě je, zda zvládnutí tradičních ekonomických faktorů lze pokládat za postačující pro cestu k vyšší inovační výkonnosti. Ukazuje se, že poznání v oblasti inovační výkonnosti firem a zemí nemůže vystačit jen se sledováním a porovnáním současných vybraných indikátorů vstupů a výstupů inovačního procesu a s jejich případnou interpretací v duchu principů dohánění a imitace, ale vyžaduje hlubší rozbor příčin a důsledků nedostatečných inovačních aktivit v evropských zemích. Výsledky tohoto rozboru by měly přispět i k řešení aktuálního evropského problému spojeného s nedostatečným transferem poznatků a jejich přeměnou na inovace.

Snaha o konvergenční proces a aktuální podmínky globalizované ekonomiky silně ovlivňují soudobé výzkumné a inovační politiky v evropských zemích. V daném kontextu jsou v těchto politikách obsaženy reakce na signály určité pozice či odstupů ve vybraných sledovaných parametrech podpory a využití výzkumu, vývoje a inovací, které přinášejí hodnocení používaná EU (EIS, nyní IUS), zprávy a statistiky OECD či mezinárodně uznávané hodnotící zprávy konkurenceschopnosti zemí (Global Competitiveness Report, IMD World Competitiveness Yearbook). Hodnotící postupy s využitím různých žebříčků inovační

výkonnosti nabízejí zdánlivě schůdnou cestu dohánění (catching-up) a vyrovnání jako přístup k tvorbě národních politik v oblasti výzkumu a inovací. Např. v případě nových členských zemí EU se cíleně projevila snaha dostat se postupně na úroveň průměru zemí EU a dosáhnout u některých sledovaných indikátorů i vyšších hodnot, zejména ale sblížit se v těchto hodnotách co nejvíce se zeměmi původní EU-15. Vedle dohánění na národní úrovni je rostoucí pozornost věnována i dohánění na úrovni regionální ve spojení s naplňováním principů kohezní politiky. V poslední době se však začíná poukazovat také na různé metodologické a metodické nedostatky a omezení používaných hodnocení (žebříčků).

Přístup k formulaci národních výzkumných a inovačních politik založený na dohánění a vyrovnání je pak obvykle logicky doprovázen imitačním přístupem jako další zdánlivě schůdnou cestou ke stanovení těchto národních politik. Jde vlastně o přenesené použití cílů a opatření na podporu výzkumu, vývoje a inovací, které jsou určeny a realizovány v jiných evropských či mimoevropských zemích, přičemž se především vychází z úspěšného vlivu těchto opatření v dané zemi na její inovační výkonnost. Méně se již respektují odlišné podmínky a prostředí jednotlivých zemí. Nicméně oba přístupy našly již své místo i ve formulaci české národní výzkumné a inovační politiky. Na druhou stranu nelze popírat, že pro malou ekonomiku je v podmínkách globalizace velmi obtížné jít vlastní a originální cestou a vyhnout se vůbec přístupům v podobě dohánění a napodobování.

Úskalí dohánění a imitace spočívají především v omezených prostředcích státního rozpočtu a často i v nedostatečných zdrojích (podkapitalizaci) podnikové sféry. Řada možných nástrojů a opatření je finančně dostupná skutečně jen velkým a bohatým ekonomikám. Cesta dohánění a vyrovnání v oblasti inovační výkonnosti znamená mimo jiné zvyšovat výdaje na výzkum a vývoj, zajistit růst počtu absolventů přírodovědných a technických studijních programů na vysokých školách, dosáhnout vyššího počtu patentů atd. Přitom skutečnost samotného růstu hodnot těchto faktorů nemusí ještě ve svém důsledku znamenat růst inovačních aktivit a zvyšování inovační výkonnosti, zejména pak vznik inovací vyšších řádů. Stejně tak růst počtu přihlášených a udělených patentů s sebou nepřináší automaticky růst jejich celkové ekonomické hodnoty. Navíc jednotlivé faktory se vzájemně podmiňují a kombinují. Např. existence disponibilních prostředků pro výzkum a vývoj je nepostačující podmínkou pro dosažení efektu bez dostatečně kvalitního lidského potenciálu v této oblasti a bez efektivní alokace těchto prostředků, bez odpovídající absorpční kapacity průmyslu a splnění dalších faktorů. Při transferu příslušných nástrojů a opatření výzkumné či inovační politiky z jiné země je nutno vzít v úvahu i sociální a ekonomické prostředí a problémy dané země a případnou odlišnou kulturní a historickou tradici. Na první pohled schůdné a lákavé cesty tvorby výzkumné a inovační politiky na základě pouhého dohánění a imitace, resp. přenosu příslušných nástrojů a opatření nemusejí tedy vést nakonec k úspěchu.

V kontextu dohánění a imitace je při hodnocení inovačních aktivit obvykle věnována větší pozornost slabým stránkám. Stal se z toho již poměrně tradiční úhel pohledu, který je navíc z různých institucí a firem posilován snahou získat určitou podporu z veřejných zdrojů. Avšak úspěch v silicím konkurenčním prostředí vyžaduje také a často především cílevědomé a intenzivnější využití a zhodnocení silných stránek pro dosažení vyšší inovační výkonnosti. Rovněž pak identifikaci a hlubší poznání faktorů, které jsou sice opomíjeny, ale v daných ekonomických a sociálních podmínkách mohou sehrát významnou roli. Jejich problémem však může být obtížná kvantifikace či měřitelnost a s tím spojený problém nalezení vhodného vypovídajícího ukazatele.

Metodologické a datové problémy sledování a hodnocení inovační výkonnosti jsou pak spojeny zejména s tím, že v průběhu používání EIS a nyní s přechodem na IUS se měnila metodika a byly také měněny a doplňovány používané ukazatele. Tyto různé změny a zavádění nových indikátorů omezují možnosti delšího časového srovnání. Navíc v případě všech používaných ukazatelů se pracuje s jejich stejnou vahou, a vystupují tak v prováděném

srovnání inovační výkonnosti jako stejně významné. Obtíže jsou rovněž v získávání dat u některých ukazatelů za jednotlivé členské země tak, aby bylo zajištěno srovnání pro stejné období. Kromě toho dostupná data v době zpracování inovačních zpravodajů referují většinou k situaci v dané oblasti s jednoletým až dvouletým zpožděním, někdy i větším. V neposlední řadě se ukazuje také potřeba celkového zvýšení kvality dat.

Box č. 2 – Ranking špičkových světových univerzit

V mezinárodně uznávaném každoročním žebříčku 500 světových univerzit (Academic Ranking of World Universities – ARWU), který sestavuje šanghajská univerzita, resp. nyní nezávislá organizace Shanghai Ranking Consultancy (s tvůrci N. C. Liu a Y. Cheng) a jenž vznikl vlastně z čínské iniciativy zjistit gap mezi čínskými a světově proslulými univerzitami a vysokými školami, dlouhodobě dominují univerzity z USA [8] [9]. Hodnocení je metodicky založeno ve značné míře na výzkumné úspěšnosti akademických institucí (počet držitelů Nobelových cen i dalších významných oborových ocenění získaných učiteli a absolventy, počty publikací v prestižních vědeckých časopisech apod.). I v posledním žebříčku z roku 2010 je amerických univerzit podle tohoto hodnocení v první desítce osm. Na první pozici se nachází (již od počátku sestavování tohoto žebříčku) Harvard University následovaná University of California v Berkeley, Stanford University a Massachusetts Institute of Technology. Teprve na pátém místě je jiná než americká univerzita, a to University of Cambridge. Desáté místo zaujala University of Oxford. Evropa je pak v top 100 zastoupena celkem 32 vysokými školami (z toho je jich 27 z EU). Necelou třetinu z nich představují britské univerzity. Z „nebritských“ akademických institucí v zemích EU se v první stovce umístilo ještě pět německých univerzit, tři švédské, dvě francouzské, dánské a nizozemské a po jednom zástupci má i Finsko s Belgií. Jihoevropské země a nové členské země EU mají podstatně horší umístění. Z České republiky se mezi 500 nejlépe hodnocených univerzit dostala jen Univerzita Karlova v Praze, a to opakovaně na děleném 201. až 300. místě. Z evropských zemí mimo EU se do první stovky žebříčku dostaly ještě tři švýcarské akademické instituce, jedna norská a jedna ruská (Moskevská státní univerzita na 74. místě). Uvedené hodnocení potvrzuje, že evropské vysoké školy se zatím v konfrontaci se severoamerickými většinou zřetelně hůře prosazují z hlediska výzkumné kvality a s tím spojené jejich atraktivnosti. Nicméně z pohledu kontinentů jako celku zaujímá Evropa druhou pozici.

5. Orientace na růst vzdělávání

Jedním z klíčových aspektů znalostní ekonomiky je rozvoj samotného vzdělávání. Stěžejní iniciativa „Mládež v pohybu“ stanovená ve strategii Evropa 2020 je právě zaměřena tímto směrem a měla by přispět ke zlepšení výsledků a vyšší mezinárodní atraktivitě evropských univerzit a vysokých škol, ale také zvýšit celkovou kvalitu všech úrovní vzdělávání a odborné přípravy v EU, podporovat mobilitu studentů a celkově zlepšit situaci v oblasti zaměstnanosti mladých lidí. Komise chce na úrovni EU pracovat mimo jiné na těchto záměrech:

- zdokonalení a integrace programů EU zaměřených na mobilitu, univerzity a vědce (např. programy Erasmus, Tempus, Marie Curie) a jejich propojení s vnitrostátními programy a zdroji;
- modernizace vysokého školství (řízení, financování, učební osnovy) mimo jiné s využitím benchmarkingu výzkumných výsledků univerzit a výsledků jejich vzdělávání v celosvětovém měřítku; evropské vysoké školy se budou chtít prosadit zejména v konfrontaci se severoamerickými univerzitami (viz box č. 2);

- hledání způsobů podpory podnikání pomocí programů mobility pro mladé odborníky;
- zlepšení zaměstnanosti mládeže spojené i s podporou evropské mobility.

Na úrovni jednotlivých členských států by pak mělo jít v rámci strategie Evropa 2020 o tyto aktivity:

- účinné investice do systémů vzdělávání a odborné přípravy na všech úrovních;
- zvýšení otevřenosti a významu vzdělávacích systémů vytvořením národních kvalifikačních rámců a větší zacílení vzdělávání podle potřeb pracovního trhu;
- zlepšení vstupu mladých lidí na trh práce na základě poskytování potřebných informací, poradenství, odborného vzdělávání a dalších podpůrných činností;
- orientace na snížení počtu předčasných odchodů ze škol a zlepšení výsledků vzdělávání na všech jeho úrovních pomocí integrovaného přístupu.

Evropa však bude muset především účinně sladit zcela oprávněné a sílící požadavky na zvýšení kvality vzdělávacího procesu s orgány EU požadovanými rostoucími kvantifikovanými cíli v podobě počtu vysokoškolsky vzdělaných odborníků v dané věkové kohortě. Prudký nárůst počtu studentů a absolventů vysokých škol v řadě evropských zemí nevedl v posledních letech k růstu kvality vzdělání a vzdělanosti, Českou republiku nevyjímaje. Nárůst počtu studující mládeže může mít své efekty pro řešení problémů nezaměstnanosti mladých lidí, snižování rizika jejich kriminality apod. Na druhé straně se ale často stává i významným faktorem snižování nároků na potřebnou kvalitu vzdělání a prosazování určité povrchnosti v získávání znalostí. Otázkou je vůbec pojetí vzdělanosti, v němž se mohou zrcadlit požadavky na zaměstnatelnost a úspěšnost na trhu práce a současně potřeba nepodlehnout rezignaci na pochopení širších souvislostí a na vlastní uvažování. Podnikovou sférou, jejíž zdroje mohou sehrávat významnou roli v rozpočtech vysokých škol, jsou obvykle z pragmatických pozic mimo jiné vznášeny požadavky na získání komunikačních dovedností a různých schopností týmové práce a přizpůsobení se proměnlivým požadavkům trhu. V protikladu k tomu se objevují již některé kritické názory, které varují před určitou industrializací a kvantifikací vědění, jež se projevuje ve standardizaci kurzů, hromadné produkci absolventů, honbou za umístěním v různých srovnávacích žebříčcích apod. Poukazuje se také na to, že v současnosti neexistuje žádná normativní idea vzdělanosti, vědění chybí často syntetizující síla, je to spíše splepenina různých znalostí, které jsou poměrně rychle dosažitelné a také osvojitelné a jež lze zase snadno zapomenout [10].

S problematikou podpory výzkumu, inovací a vzdělávání souvisí také stěžejní iniciativa „Digitální program pro Evropu“ a bylo by možné hledat další vazby v rámci jednotlivých iniciativ. U všech sedmi iniciativ jsou však vždy stanoveny úkoly plněné Komisí na úrovni EU a úkoly, které by měly být zvládnuty na úrovni členských států. To ale bude klást při plnění všech priorit, cílů a iniciativ poměrně vysoké nároky na procesy řízení a koordinace. Ostatně s obtížemi při koordinaci politik jsou již četné zkušenosti z éry nepříliš úspěšné Lisabonské strategie. Každá strategie však nabude významu a smyslu, teprve když dojde k její realizaci. Jinak po ní zůstanou jen dobová hesla.

Literatura a prameny

- [1] *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* COM(2010) 2020 final, Brussels, 3. 3. 2010
- [2] *Science and Policies of Governments.* OECD, Paris, 1963
- [3] *Science, Growth and Society. A New Perspective.* OECD, Paris, 1971
- [4] *Science, technology and innovation in Europe.* Pocketbooks, Eurostat, 2010
- [5] *European Innovation Scoreboard 2009. Comparative analysis of innovation performance.* PRO INNO Europe, 2010

- [6] *Innovation Union Scoreboard 2010. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation.* PRO INNO Europe, 2011
- [7] *The Impact of the Economic Crisis on Innovation. Analysis based on the Innobarometer 2009 survey.* MERIT, December 2009
- [8] <http://euobserver.com>
- [9] <http://www.arwu.org>
- [10] Liessmann, K. P.: *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění.* Academia, Praha, 2008